МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Навчально-науковий інститут міжнародних відносин ім. Б. Д. Гаврилишина
Кафедра міжнародної економіки

Семак М.Б.

Торговельні відносини України та країн Вишеградської четвірки

Спеціальність: 051 – Економіка
Освітньо-професійна програма – Міжнародна економіка

Виконала студентка групи ЕМЕм-21
Семак М.Б.
_____
(підпис)

Науковий керівник д.е.н., професор
Савельєв Є.В.
_____
(підпис)

Тернопіль – 2020

План

Вступ

Розділ 1. Загальна характеристика Вишеградської четвірки.

1.1. Історія утворення Вишеградської групи

1.2. Досвід співпраці Вишеградської четвірки з Україною в контексті європейської інтеграції

1.3. Регіональна політика країн Вишеградської четвірки та досвід для України

1.4. Економічний розвиток країн Вишеградської четвірки

Розділ 2.торговельні відносини України з Польщею та Угорщиною

2.1. Торговельні відносини України з Польщею

2.1. Торговельні відносини України з Угорщиною

Розділ 3. Торговельні відносини України з Чехією та Словаччиною.

3.1. Торговельні відносини України з Чехією

3.2. Торговельні відносини України з Словаччиною

Розділ 4. Міжнародне співробітництво Вишеградської четвірки

Висновоки

ЗМІСТ

ВСТУП…….3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВИШЕГРАДСЬКОЇ ЧЕТВІРКИ……6
1.1. Історія утворення Вишеградської групи……6
1.2. Досвід співпраці Вишеградської четвірки з Україною в контексті Європейської інтеграції……16
1.3. Регіональна політика країн Вишеградської четвірки та досвід для України……23
1.4. Економічний розвиток країн Вишеградської четвірки……...31
Висновок до розділу 1…….34
РОЗДІЛ 2.ТОРГОВЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ З ПОЛЬЩЕЮ ТА УГОРЩИНОЮ……..38
2.1. Торговельні відносини України з Польщею……...38
2.1. Торговельні відносини України з Угорщиною……46
Висновок до розділу 2…….53
РОЗДІЛ 3. ТОРГОВЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ З ЧЕХІЄЮ ТА СЛОВАЧЧИНОЮ…….58
3.1. Торговельні відносини України з Чехією……58
3.2. Торговельні відносини України з Словаччиною…….64
Висновок до розділу 3…….67
РОЗДІЛ 4. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ВИШЕГРАДСЬКОЇ ЧЕТВІРКИ……..72
ВИСНОВОКИ……..82
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ……...85

АНОТАЦІЯ

Семак М.Б. Торговельні відносини України та країн Вишеградської четвірки.-рукопис.

Магістерська дипломна робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр» за спеціальністю 051-«Економіка». Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, 2020.

В магістерській дипломній роботі зроблений аналіз зовнішньоекономічні та торговельні відносини України та країн Вишеградської четвірки читаючи історію створення Вишеградської четвірки, їхню трансформацію, причини економічного зростання, беручи до уваги динаміку розвитку основних показників зовнішньої торгівлі та основні напрямки зовнішньоторговельної політики між Україною та країнами Вишеградської четвірки від початку створення до сьогодні.

Зроблено висновки та перспективи подальшого стратегічного співробітництва.

Ключові слова: Україна, Вишеградська четвірка, торговельно-економічні відносини, співробітництво, зовнішньоторговельна політика, стратегія розвитку країн Вишеградської четвірки.

ANNOTATION

Semak M.B. Trade relations between Ukraine and the Visegrad Four countries.-manuscript.

Master's thesis for the degree of "Master" in the specialty 051- "Economics". Western Ukrainian National University, Ternopil, 2020.

The master's thesis analyzes the foreign economic and trade relations between Ukraine and the Visegrad Four, reading the history of the Visegrad Four, their transformation, the causes of economic growth, taking into account the dynamics of

the main indicators of foreign trade and the main directions of foreign trade policy between Ukraine and the four countries. creation to date.

Conclusions and prospects of further strategic cooperation are made.

Keywords: Ukraine, Visegrad Four, trade and economic relations, cooperation, foreign trade policy, development strategy of Visegrad Four countries.

РЕЗЮМЕ

Магістерська дипломна робота містить 85 сторінки, таблиці, список використаних джерел.

Мета дипломної роботи полягає у ідентифікації особливостей процесу трансформації економіки країн Вишеградської четвірки в глобальному вимірі та виявленні чинників, що спряли утворенню Вишеградської четвірки та зростанню економіки країн учасників.

Об'єкт дослідження – економічний та торговельний розвиток та відносини країн Вишеградської четвірки.

Предмет дослідження – торговельні відносини України та країн Вишеградської четвірки

Одержані висновки та їх новизна: Три з чотирьох країн Вишеградської групи є безпосередніми сусідами України, саме тому відносини з ними є з-поміж пріоритетів зовнішньої політики. Тому багатостороння зовнішньоторговельна політика України має безпосередні наслідки для виробництва і доходів країни.

RESUME

Master's thesis contains 83 pages, tables, list of sources used.

The purpose of the thesis is to identify the features of the process of transformation of the economy of the Visegrad Four in the global dimension and to identify the

factors that contributed to the formation of the Visegrad Four and economic growth of the participating countries.

The object of study is economic and trade development and relations of the Visegrad Four countries.

The subject of research - trade relations between Ukraine and the Visegrad Four

Conclusions and novelty: Three of the four countries of the Visegrad Group are Ukraine's immediate neighbors, which is why relations with them are among the priorities of foreign policy. Therefore, Ukraine's multilateral foreign trade policy has direct consequences for the country's production and revenues.

ВСТУП

Актуальність роботи. В умовах глобалізації та розвитку інтеграційних процесів, географічного розширення Європейського Союзу все більшого значення набувають нові актори системи міжнародних відносин, зокрема регіональні об'єднання. З огляду на це, Україна не тільки задекларувала наміри увійти до складу Євросоюзу, а й визначила одним із пріоритетів свого зовнішньополітичного курсу нарощення співпраці з країнами Вишеградської групи (ВГ), які за допомогою інструментарію ЄС, формують нову архітектуру міжнародних відносин. Для української спільноти важливим є як трансформаційний досвід центральноєвропейських країн, так і пошук союзників, які мають реальні важелі впливу на інтенсифікацію стосунків Києва з Брюсселем та НАТО.

В умовах глобалізації та розвитку інтеграційних процесів, географічного розширення Європейського Союзу все більшого значення набувають нові актори системи міжнародних відносин, зокрема регіональні об'єднання. З огляду на це, Україна не тільки задекларувала наміри увійти до складу Євросоюзу,а й визначила одним із пріоритетів свого зовнішньополітичного курсу нарощення співпраці з країнами Вишеградської групи (ВГ), які за допомогою інструментарію ЄС, формують нову архітектуру міжнародних відносин. Для української спільноти важливим є як трансформаційний досвід центральноєвропейських країн, так і пошук союзників, які мають реальні важелі впливу на інтенсифікацію стосунків Києва з Брюсселем та НАТО.

Сьогодні Вишеградськачетвірка є потужним регіональним утворенням у межах ЄС, яка конструктивно впливає на процес європейської інтеграції. Співпраця між членами В4 проводиться через регулярні контакти і погодження спільних позицій з різних питань, які згодом презентуються на форумах ЄС. Її активна діяльність спрямована на розвиток Центральної Європи як на рівні регіональної кооперації, так і Євросоюз узагалом, відстоювання спільних інтересів держав перед Брюсселем, а також збереження ідентичності регіону у

межах ЄС та НАТО. Від так об'єднання центрально європейських країн насамперед виконує роль інституції, метою діяльності якої є захист і просування власних національних чи спільних інтересів країн Вишеграду. Пріоритетними в діяльності Вишеградської групи є питання, які стосуються обсягів та розподілу дотацій з європейського бюджету, від чого залежить розвиток країн–членів ЄС та створення вільної торгівлі міжк раїнами . Також із другої половини 2000 рр. Центрально європейські країни почали активно використовувати інструмент національних программ міжнародної допомоги для підтримки розвитку демократії, насамперед в Україні, Білорусі та Балканських країнах.

Ідентичність цілей, а також подібність шляхів їх досягнення у багатьох сферах відображують однакові завдання перед країнами Вишеградської групи. Координація зусиль з урахуванням національних особливостей підвищує шанси на досягнення бажаних цілей і зближує їх реалізацію. Позитивною основою для інтенсивного розвитку співпраці стали подібні зміни, що відбувалися в цих країнах, їх традиційна, історично сформована система взаємних контактів, культурної та духовної спадщини й спільних коренів релігійних традицій.

Методи дослідження. Для розв'яння поставлених в роботі завдань використовувалисьтакі методи дослідження: системний аналіз, методи групування і порівняння.

Інформаційні джерела. Матеріали періодичних вітчизняних тта іноземних видань, статистичні дані, наукові праці вітчизняних та закордонних вчених, інтернет ресурси, монографії. Діяльність країн Вишеграду відображається в науково-теоретичних напрацюваннях багатьох дослідників, а саме: Савельєва Є. В., А . Крисоватого, І. Ліщинського, М. Лизун, П. Вагнера, Є. Кіш, А. Кудряченка, М. Лендьел, Я. Логінова, Г. Месежнікова, С. Мітряєвої, Г. Перепелиці, Т. Стражая, В. Пулішової, С. І. Мітряєва, М. О. Лендьел, А. Д. Стряпкота ін.

Метою роботи є теоретичне обгрунтування та дослідження теми торговельних відносин України та країн Втшеградсько їчетвіврки, аналіз динаміки зовнішньоекономічних відносин України.

У роботі представлено та вирішено такі **конкретні завдання**:

- вивчити міжнародні економічні відносини країн Вишеградської четвірки;

-проаналізувати теоретичні аспекти регулювання міжнародних торговельних відносин;

- проаналізувати торговельні відносини країн Вишеградської четвірки і України;

- на основі даних дослідження запропонувати заходи щодо торговельних відносинУкраїни.

Об'єктом дослідження є торговельні відносини України з країнами Вишеградської четвірки.

Предметом роботи є закономірності, чинники, умови та аспекти системи торговельних відносин, що виникають між країнами Вишеградської четвірки та України.

Апробація. Основні положення роботи, окремі її аспекти та одержані узагальнення були оприлюднені в Міжнародній науково-практичній Інтернет конференції студентів та молодих вчених у Бельгії.

Наукова новизна роботи полягає в вивчені торговельних відносинУкраїни з Вишеградською четвіркою, що дозволяє показати слабкі та сильні сторони країн, а також можливості врегулювання даного потоку. А також в дослідженні розвитку торговельних відносин та ресурсів на сучасному етапірозвиткуУкраїнита Вишеградської четвірки.

РОЗДІЛ 1
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВИШЕГРАДСЬКОЇ ЧЕТВІРКИ

1.1. Історія утворення Вишеградської групи

Вишеградська група (Вишеградська четвірка) — угрупування чотирьох центральноєвропейських країн: Польщі, Чехії, Угорщини і Словаччини. З'явилась унаслідок зустрічі президентів Польщі Леха Валенси і Чехословаччини Вацлава Гавела та прем'єра Угорщини Йожефа Антала 15 лютого 1991 року в угорському місті Вишеград, після ухвалення Вишеградської декларації. Головною метою була названа інтеграція до євроатлантичних структур. Місто, у якому проходила зустріч, у часи пізнього Середньовіччя двічі приймало з'їзди монархів Центрально-Східної Європи. Однією з цілей першого з'їзду (1335) було спільне протистояння претензіям західних сусідів.

Водночас спільність цілей закордонної політики, спільність історичного досвіду та географічна близькість спричинили появу нового регіонального утворення, названого після розпаду Чехословаччини Вишеградською четвіркою (Чехія і Словаччина).

Були ухвалені умови про лібералізацію торгівлі в межах групи, що спричинило появу в 1993 році Центральноєвропейського порозуміння про вільну торгівлю (CEFTA).

У 1994-1998 роках зусилля країн Вишеграда переважно були спрямовані радше на інтеграцію з ЄС і НАТО, ніж на лобіювання взаємних інтересів, зустрічі голів держав відбувались нерегулярно.

Вишеградська група виникла 15 лютого 1991 року в угорському місті Вишеград, після ухвалення декларації із однойменною назвою. Головною метою нового об'єднання визначили швидку інтеграцію країн-учасниць до євроатлантичних структур. Держави Вишеграду активно використовували мережевий потенціал спільних демократичних платформ, створених неурядовими організаціями центральноєвропейських країн у Брюсселі, щоб додатково впливати на формування політики ЄС.

Водночас поглиблена співпраця щодо регіональної інтеграції в економічній і культурній сферах протягом 1990-х років так і не дала відчутних результатів. Саме у зв'язку з неефективністю винятково політичного співробітництва, починаючи з 2000-х років, у межах V4 почала активно розвиватися співпраця між неурядовими організаціями й іншими структурами громадянського суспільства, чому сприяло насамперед створення Міжнародного вишеградського фонду, який є єдиною спільною інституцією країн Вишеграду.

12 травня 2004 року прем'єр-міністри країн Вишеграду підписали Кромерізьку декларацію, яка передбачала активізацію співпраці не з членами форуму у так званому форматі «В4+», основною ідеєю якого визначалася передача інтеграційного досвіду та підтримка сусідів, що бажають увійти до складу ЄС.

Формування Вишеградської групи було мотивовано низкою чинників:

• бажанням усунути залишки комуністичного блоку в Центральній Європі;

• прагненням подолати наявні соціальні, економічні й духовні аспекти тоталітарної системи

• вірою в те, що спільними зусиллями буде легше досягти поставлених цілей, тобто успішно здійснити соціальні перетворення та приєднатися до процесу європейської інтеграції;

• створенням сучасної вільної ринкової економіки та побудовою парламентської демократії, повагою до прав і свобод людини;

• близькістю ідей тодішніх керівних політичних еліт.

Ідентичність цілей, а також подібність шляхів їх досягнення у багатьох сферах відображують однакові завдання перед країнами Вишеградської групи. Координація зусиль з урахуванням національних особливостей підвищує шанси на досягнення бажаних цілей і зближує їх реалізацію. Позитивною основою для інтенсивного розвитку співпраці стали подібні зміни, що відбувалися в цих

країнах, їх традиційна, історично сформована система взаємних контактів, культурної та духовної спадщини й спільних коренів релігійних традицій.

Різноманітна та багата культурна спадщина цих народів відображає фундаментальні цінності досягнень європейської думки. Взаємний духовний, культурний та економічний вплив упродовж тривалого часу, зумовлений близькістю, сприяв співпраці на основі природно-історичного розвитку. Підписуючи Вишеградську декларацію, вище керівництво трьох країн зобов'язалося поважати право народів висловлювати власну ідентичність. Воно підкреслило, що національні, етнічні, релігійні й мовні меншини, відповідно до традиційних європейських цінностей та в гармонії з міжнародними документами з прав людини, повинні мати можливість користуватися всіма правами в політичному, соціальному, економічному та культурному житті, а також в освіті.

У єдиній Європі, до якої країни прагнуть інтегруватися, можна зберегти культуру та національний характер, повністю усвідомивши універсальну систему людських цінностей. Систематичне виконання ідеї громадянського суспільства – це ключове питання духовного та матеріального розвитку Центральноєвропейського регіону й неодмінна умова для налагодження взаємовигідного співробітництва з розвиненими країнами та європейськими інституціями.

Використання універсальних людських цінностей як найважливішого елементу європейської спадщини та власних національних ідентичностей має слугувати основою для розвитку суспільства людей, які гармонійно співпрацюють один з одним, толерантні один до одного, до окремих сімей, місцевих, регіональних і національних спільнот, вільних від ненависті, націоналізму, ксенофобії та місцевих розбратів. Співпраця націй і громадянських спільнот країн Вишеградської групи потрібна для спільного створення умов, які в кожній країні сприятимуть розвитку демократичної системи на основі поваги до фундаментальних прав і свобод людини,

економічних свобод, верховенства права, толерантності, духовних і культурних традицій та поваги до моральних цінностей.

Повна інтеграція в європейську політичну, економічну, безпекову і правову систему передбачає від учасників Вишеградської декларації конкретні завдання, які потрібно виконати, аби досягти поставлених цілей. Зокрема, удокументі було відзначено, що країни беруть на себе такі практичні кроки:

• гармонізувати свою діяльність для формування співробітництва та тісних контактів із європейськими інституціями та проводити регулярні консультації з питань безпеки;

• створити вільні й безконфліктні зв'язки між громадянами, установами, церквами та громадськими організаціями;

• розвивати економічне співробітництво, основане на принципах вільного ринку та взаємовигідної торгівлі товарами та послугами, при цьому прагнучи створити сприятливі умови для прямої співпраці підприємств із залученням іноземних інвестицій, спрямованих на підвищення економічної ефективності;

• розвивати інфраструктуру між країнами і координувати розвиток своїх енергетичних систем і телекомунікаційних мереж;

• розширити співробітництво в галузі екології;

• створити сприятливі умови для вільного руху інформації, преси й культурних цінностей;

• спільно розвивати багатостороннє співробітництво, щоб забезпечити оптимальні умови для повної реалізації прав національних меншин, які живуть на територіях країн;

• підтримувати взаємовигідне співробітництво зацікавлених органів місцевого самоврядування своїх країн і встановлення субрегіональних контактів.

Сторони, підписані під Вишеградською декларацією, заявили, що їхня співпраця ніяк не буде втручатися або обмежувати їхні відносини з іншими країнами і що вона не буде спрямована проти інтересів будь-якої іншої

сторони. Співпраця між країнами буде реалізовуватися через зустрічі та консультації, що відбуваються на різних рівнях та в різних формах.

Серед цілей країн-підписантів були вказані такі: повна реституція державної незалежності, демократії та свободи; подолання наслідків тоталітарної системи в соціальних, економічних та духовних аспектах; побудова парламентської демократії та забезпечення прав і свобод людини; створення сучасної вільної ринкової економіки; забезпечення надійної системи безпеки та ефективного законодавства. У декларації також згадується про свободу економічних прав, верховенство закону, терпимість, повагу до духовних та культурних цінностей, а також етнічних, мовних і релігійних особливостей національних меншин. Йдеться про заклик до об'єднання на основі загальнолюдських цінностей, безненависті, крайніх форм націоналізму та проявів ксенофобії. Підкреслюється, що саме це і є шляхом побудови і розвитку європейської економіки. У практичній площині сторони дійшли згоди щодо наступних позицій: співпраця задля прагнення створити вільні контакти між громадянами даних країн, закладами, релігійними та суспільними організаціями; сприяння розвитку підприємств, забезпечення їх функціонування в умовах ринкових відносин, створення умов для залучення іноземних інвестицій; координація зусиль у сфері екології; створення умов для вільного поширення та доступу до інформації, преси та культурних цінностей; можливість контактів не лише на міждержавному рівні, але і на субрегіональному . Всі задекларовані цілі і завдання виглядали дуже амбітними з різним терміном реалізації. Вони проектували довгострокову співпрацю між країнамиучасницями зустрічі у Вишеграді щодо ключового завдання – євроінтеграції. Як Вишеградська декларація 1991 р., так і Маастрихтський договір 1992 р. про утворення Європейського Союзу, тобто інституціоналізація інтеграції в регіональному та глобальному європейському контексті, не могли не вплинути на становлення і вибір української держави, що 24 серпня 1991 р. відновила свою незалежність. Зокрема, у прийнятій Постанові Верховної Ради України від 2 липня 1993 р. в розділі III пункті 2, що присвячений

регіональному співробітництву в Європі, вказано наступне: «Україна дотримуватиметься курсу на включення в співробітництво в рамках Центральноєвропейської ініціативи, прагнутиме до підтримання контактів з Вишеградською групою».

Ця задекларована позиція, попри свою безсумнівну важливість, вказує на те, що тодішня українська влада не ставила метою приєднання України до Вишеградської групи або більш активну і синхронізовану взаємодію з нею на шляху до Європи. І це не дивно, адже в Україні, особливо в 1990-тих рр.тривав процес пошуку власної ідентичності, який був пов'язаний з нерішучістю у виборі вектору свого зовнішньополітичного розвитку. Держави колишнього соцтабору та країни Балтії з перших років здобуття незалежності твердо стали на шлях її утвердження та повернення до європейського дому, від якого на десятиліття штучно були відірвані. На відміну від них в Україні цей процес відбувався значно складніше і важче, адже тут такий відрив становив не кілька десятиліть, а кілька століть .

Тим часом, 1 січня 1993 р. припинила своє існування єдина Чехословацька республіка і Вишеградська група становила тепер чотири складових учасники. Загалом, можна виділити кілька етапів у розвитку Вишеградської групи та її співпраці з Україною.

Перший етап припадає на 1991-2004 рр., від часу створення Групи та отримання Україною незалежності до вступу Польщі, Чехії, Словаччини та Угорщини до ЄС 1 травня 2004 р., а також подій Помаранчевої революції кінця того ж року, що відкрило принципово нову сторінку у відносинах як між українською стороною і зазначеними державами, так в ширшому українсько-європейському форматі. Що мало прояв у частковій відмові української влади від політики «багатовекторності» часів правління президента Л. Кучми.

Другий етап можна датувати 2004-2014 рр. як час надій і розчарувань, шляху поступу вперед і відступу назад, що пов'язано переважно з внутрішньоукраїнськими подіями. Тут варто виділити два підетапи: 2004-2010 рр., коли за часів президентства В. Ющенка Україна декларативно ставала

ближчою до Європи та розпочала переговори щодо підготовки Угоди про асоціацію з ЄС, та 2010-2014 рр., коли за часів В. Януковича відбувалася спроба відмови від наміченого шляху і розворот всьогозовнішньополітичного порядку денного в протилежному до європейського – східному напрямку. Третій етап бере початок у 2014 р. і триває донині. Від часу перемоги Революції Гідності в Україні, підписання та ратифікації Угоди про асоціацію та поступового шляху до її реалізації на практиці.

Потрібно справедливо відзначити, що впродовж всього цього часу, держави В4 і ще не будучи в ЄС, і особливо після їхнього входження в зазначену структуру, виступали локомотивом змін у сприйнятті України в Брюсселі, намагалися просувати ідею важливості інтеграції України до Європи. Особливо в цьому зв'язку відрізнялася роль Польщі, яку довгий час називали «адвокатом України у Європі». Варто детальніше розглянути зазначені етапи та процес розвитку самої Вишеградської групи.

Характерною особливістю організації країн Вишеградської групи є те, що її діяльність не обмежилася рівнем декларативних заяв чи формальних самітів. Після установчої зустрічі у 1991 р., в наступних роках практично щомісячно проводилися різного роду заходи та форуми в рамках Четвірки. Наприклад, дані за 1993 рік. У лютому 1993 р. відбувалася зустріч профільних міністрів освіти країн В4 в Оломоуці (Чехія), де сторони – представники своїх країн, обговорили питання освітньої політики та реформ галузі. Вже в квітні того ж року було проведено консультаційну зустріч експертів міністерств закордонних справ та сільського господарства у Празі.

В травні пройшла зустріч експертних груп країн В4 щодо Центральноєвропейської угоди про вільну торгівлю (CEFTA). В жовтні 1993 р. – міжнародна конференція у Кракові, де учасники обговорили питання спільних або індивідуальних інтеграційних зусиль країн групи у західноєвропейські структури. В листопаді 1993 р. проведено закриту зустріч міністрів країн В4 з генеральним директором ГАТТ. Нарешті, в грудні 1993 р. у Братиславі відбувся саміт представників партій соціал-демократичного

спрямування країн В4, де було обговорено економічні питання та відносини з європейськими структурами безпеки. У подальшому, протягом 1990-х рр. щорічно проводилося 3-4 подібних заходи. Але з 1999 р. їх кількість суттєво збільшується, що свідчить про зростання активності в рамках держав Вишеграду на завершальному етапі підготовки вступу даних країн до ЄС (1999-2004 рр.).

Також це пов'язано зі вступом до НАТО Чехії, Польщі та Угорщини 12 березня 1999 р. Словаччина увійшла до Північноатлантичного Альянсу майже одночасно зі вступом до ЄС – 29 березня 2004 р. Зокрема, в 2001 р. відбуваються зустрічі глав держав (січень 2001 р.); глав урядів (в травні того ж року); міністрів культури (червень); парламентських делегацій, профільних у сфері закордонних справ, оборони та європейської інтеграції (червень); міністрів транспорту (жовтень) та багато інших. У квітні 2001 р. в Кракові проведено Вишеградську молодіжну конференцію, підсумком якої стало підписання декларації про наступні кроки: посилення ролі програм обміну студентів між університетами; просування ідей Вишеградського об'єднання; поширення знань про культуру, економіку, суспільство, політику Чеської Республіки, Угорської Республіки, Республіки Польща та Словацької Республіки; участь у дискусії про майбутнє Європи; бажання стати мостом співпраці між Сходом і Заходом; прагнення створити центральноєвропейську ідентичність; підтримка розширення Європейського Союзу.

Все вищезазначене свідчить про високий рівень співпраці між країнами В4 у найрізноманітніших аспектах. У наступні роки регулярність таких зустрічей і заходів лише зростала. У 2000 р. було утворено Міжнародний Вишеградський фонд , що ставив метою фінансову підтримку співпраці між учасниками Четвірки та іншими країнами. У 2002 р. засновано Вишеградську стипендіальну програму для заохочення освітнього та наукового обміну між студентами та дослідниками країн В4. Подібно до структури керівництва в Європейському Союзі, в рамках Вишеградської четвірки було запроваджено почергове головування кожної з країн-учасниць. 23-24 липня 2003 р. на саміті

прем’єр-міністрів В4 в словацькому м. Тале підбивалися підсумки головування Словаччини в Групі (2002-2003 рр.) і одночасно підсумки фактично всього періоду діяльностіВишеградської четвірки від часу заснування – до вступу до Європейського Союзу.

Серед іншого, предметом обговорення на зустрічі стали питання про подальше існування і функціонування В4 в умовах участі всіх її країн у ЄС. Також глави урядів висловили тверде переконання, що процес ратифікації Договору про приєднання від 16 квітня 2003 р. відображає значення розширення ЄС для миру, стабільності та процвітання на континенті, а також для зміцнення глобальної позиції Європи і буде завершено у передбачений графік. Прем'єр-міністри висловили підтримку подальшого розширення Європейського Союзу. Під час саміту також було підкреслено важливість взаємної солідарності та співпраці чотирьох країн протягом останніх десяти років для успішного приєднання до Європейського Союзу.

Учасники погодилися, що членство чотирьох країн в ЄС створює нову і безпрецедентну перспективу для подальшого розвитку їх економік і суспільств. Таким чином, країни Вишеградської групи готові інтенсивно співпрацювати в сферах спільних інтересів, виступаючи навіть в рамках ЄС в якості єдиного субрегіонального суб’єкту. На зустрічі глав урядів у Тале була присутня і українська делегація на чолі з прем’єр-міністром А. Кінахом.

У пункті 8 підсумкової декларації за результатами зустрічі вказувалося, що прем’єр-міністри країн В4 обмінялися думками з українським колегою про співробітництво між Вишеградською групою та Україною. Ще одним аспектом, важливим для українського контексту, став пункт 7 вищезгаданої декларації, де йшлося про підтримку «політики відкритих дверей» в рамках НАТО.

Адже напередодні, 19 червня 2003 р. Верховна Рада прийняла Закон «Про основи національної безпеки України», де в статті 6 проголошувався курс на набуття членства в Організації Північноатлантичного договору. Характеризуючи другий етап розвитку Вишеградської Групи, тобто вже після одночасного набуття чотирма країнами членства в ЄС, варто коротко зазначити

позиції сторін та їх взаємний інтерес в розширенні ЄвропейськогоСоюзу. Після підписання Маастрихтського договору 1992 р. , в червні 1993 р. відбувся саміт країн ЄС в Копенгагені, де вказувалося, що східноєвропейські країни мають право і можуть стати в майбутньому членами Євросоюзу. Було також сформовано т. зв. Копенгагенські критерії , необхідні для вступу в дану структуру. Фактично, для країн Вишеградської групи це стало «дорожньою картою», чітким сигналом для дії в напрямку реалізації євроінтеграційних прагнень. Конкретизація заявлених позицій пролунала в грудні 1994 р. під час саміту ЄС в Ессені , одним з результатів якого стало прийняття Стратегії вступу в Європейський Союз для країн, що входили до Вишеградської групи. На саміті в Ніцці в грудні 2000 р. вперше озвучено конкретні дати для прийняття нових членів у ЄС. Країни В4 повинні були завершити необхідні реформи, всі підготовчі процедури та переговори про вступ до 1 січня 2004 р. Відповідно, з 1 травня 2004 р. ставали повноправними членами європейської родини. 16 квітня 2003 р. було підписано Договір про вступ до Європейського Союзу держав Вишеградської групи. Після чого у всіх чотирьох країнах відбулися референдуми про підтримку членства в ЄС. Найбільші показники підтримки вступу показала Словаччина (92,5%) і Угорщина (83,7%), в Польщі та Чехії результати були майже рівними, і однаково високими (по 77%).

Для Європейського Союзу інтерес в розширенні полягав у тому, що, поперше, включення нових членів мало сприяти зміцненню стабільності, безпеки і процвітання в Європі; по-друге, зріс би внутрішній споживчий ринок, що створить умови для більшої конкурентоздатності європейських компаній на світовому ринку; по-третє, набуваючи ширших кордонів, ЄС ставав ще потужнішим гравцем на міжнародній арені.

Розширення Європейського Союзу 1 травня 2004 р. стало найбільшим за всю історію його існування – водночас набули членства відразу 10 країн. Серед них і учасники Вишеградської четвірки. Звичайно, що ця структура інституційно не увійшла до ЄС, але отримала новий імпульс для своєї діяльності в нових умовах. Попри високі результати на

всенароднихреферендумах, значні надії та сподівання, процес «приживання» нових членів відбувався непросто. Давалася взнаки і різниця в економічному розвитку, і різниця в тривалості досвіду демократичного державотворення в «старих» і «нових» членів, і особливості самого Євросоюзу як структури.

Попри рівність у правах між всіма учасниками у представництві в європейських інституціях та почерговому піврічному головуванні, в межах ЄС історично склалися свої форми взаємодії та неформального авторитету. Відносини в трикутнику БерлінПариж-Лондон на той час в значній мірі визначали порядок денний всієї Спільноти. Враховуючи амбіційність новоприйнятих країн як самостійних гравців на загальноєвропейському просторі, певного тертя і проблем у взаємодії уникнути було неможливо. Але досвід долання суперечностей і вихід на компромісні рішення в ході навіть запеклих дискусій, в підсумку робили ЄС як інституцію сильнішою.

1.2. Досвід співпраці Вишеградської четвірки (групи) з Україною в контексті Європейської інтеграції

12 травня 2004 р. в чеському м. Кромержиж відбувся саміт глав урядів країн Вишеградської четвірки, за результатами якого підписано спільну декларацію. В ній сторони заявили про досягнення ключових цілей, викладених у Вишеградській декларації 1991 р., а також заявили про свою рішучість продовжувати розвиток співпраці країн В4 вже в якості членів ЄС та НАТО. Крім того, в декларації вказувалося, що Вишеградська група готова надати допомогу та підтримку країнам Східної та Південно-Східної Європи на шляху їхнього зближення з ЄС в рамках формату «В4+».

Такий формат передбачав долучення української сторони, включення її в якості спостерігача та навіть учасника в реалізації регіональних східноєвропейських проектів ЄС. Вважається, що формат «В4+Україна» започатковано на саміті глав урядів країн Вишеградської четвірки 15-16 жовтня

1999 р. у Герлахові у Високих Татрах, де було висловлено бажання всіх учасників підтримувати проєвропейські сили в Україні.

Входження до Євросоюзу не зменшило інтенсивність діалогу всередині Вишеградської групи. Наприклад, в 2005 р. було проведено 20 різноплановихзаходів і зустрічей від найвищого рівня очільників держав до самітів профільних міністрів. Зазнав змін і характер комунікації з Україною після подій Помаранчевої революції і надій на швидкі реформи, спрямовані на зближення з Європою та цивілізованим світом. Про це яскраво вказує Спільна декларація прем'єр-міністрів Вишеградської четвірки щодо України, прийнята 10 червня 2005 р. на спільному саміті в Польщі, де була представлена і українська сторона в особі глави Кабінету Міністрів Юлії Тимошенко. Так, прем'єр-міністри Вишеградської групи привітали зобов'язання нашої країни щодо виконання Плану дій Україна – ЄС. Вони визнали зусилля українського уряду у процесі реформ та перші досягнення у зміцненні демократичних принципів в суспільному житті України. Вказувалося, що зміна вектору зовнішньополітичного розвитку України дає підстави на нові перспективи відносин як з В4, так і у цілому з Європейським Союзом. Саміт висловив надії на тіснішу співпрацю з Україною, зокрема в розвитку економічного співробітництва, сприяння вступу нашої країни до СОТ та початку переговорів щодо Угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС. Іншим документом, прийнятим на цьому саміті, стала Спільна декларація прем'єр-міністрів Вишеградської четвірки щодо ЄС .

У цілому ж прийняття спеціальної декларації по Україні свідчить, що країни В4 поставили її в пріоритет і вбачали в ній ключового партнера. Впродовж 2005-2009 рр. відбувалися і подальші зустрічі українських владних кіл з представниками Вишеградської групи. Предметом обговорення виступали інтеграційні прагнення України щодо ЄС та НАТО.

Країни Четвірки, особливо Польща, поклали на себе роль активних промоутерів залучення України до загальноєвропейського контексту. Та все більше ставало помітно, що українська сторона не була налаштована на

кардинальні реформи, а обмежувалася, натомість, декларативними заявами, що створювало контраст між формою та змістом формату «В4+Україна». Крім того, країни Вишеграду змушені були враховувати консервативну позицію «старих» членів ЄС, передусім Франції та Німеччини, у питанні євроатлантичних прагнень України.

Тут варто згадати події Бухарестського саміту НАТО 2-4 квітня 2008 р., де саме позиції зазначених країн стали на перешкоді надання Україні Плану дій щодо членства в Північноатлантичному альянсі. І це незважаючи на консолідовану позицію української влади на той період, про що свідчить підписаний спільний лист президента Віктора Ющенка, прем'єр-міністра Юлії Тимошенко та голови парламенту Арсенія Яценюка, де йшлося про прохання надати ПДЧ Україні на саміті. Це питання активно просували і країни В4, які були також членами НАТО.

Проте Франція та Німеччина змогли заблокувати це рішення, не в останню чергу і під впливом російського фактору. Серед нових членів ЄС, вихідців з колишнього соцтабору (в т. ч. Вишеградської групи) та країн Балтії, завжди фіксувалося більш стримане і критичне ставлення до Російської Федерації, на відміну від французько-німецького альянсу, де бізнесові та економічні інтереси їх представників нерідко ставали на заваді прийняття більш конкретних формулювань у заявах та рішучіших дій, коли це вкрай було необхідно. Характерним це було як у випадку з наданням ПДЧ Україні, так і реакції на воєнну кампанію Росії в Грузії в серпні 2008 р.

У 2007 р. в Єврокомісії було розроблено 12 різних програм сусідства для країн, що межують з Європейським Союзом. З них країни Вишеградської четвірки та Україна задіювалися у рамках трьох програм, що включали Польщу, Україну та Білорусь; Угорщину, Словаччину та Україну; а також транснаціональну програму CADSES, що охоплювала Південно-Східну Європу в зоні Центральної Адріатики та Дунаю. В структурі цих програм передбачалось надавати фінансову і технічну допомогу у процесах співпраці на транскордонному, транснаціональному та міжрегіональному рівнях. Через рік

після Бухарестського саміту Північноатлантичного Альянсу, 2 квітня 2009 р., у Києві за участю повноважних представників В4 відбулася спільна прес-конференція «Країни Вишеградської четвірки – у НАТО. А Україна?..».

Оскільки саміт у Бухаресті формально не закрив дверей Північноатлантичного Альянсу для України, оскільки у підсумковий документ увійшло формулювання, що наша держава буде членом НАТО, хоч і безконкретних термінів, країни В4–члени Альянсу заявили через своїх посланців у Києві, що готові надавати всебічну підтримку та допомогу нашій державі на шляху просування до НАТО та поглиблення співпраці з цією структурою. Зокрема, про це зазначив посол Словаччини в Україні У. Руснак. Країни Вишеградської групи брали активну участь у розробці політики «Східного партнерства» ЄС, що була започаткована у Празі 7 травня 2009 р. Ідею «Східного партнерства» представила роком раніше, у травні 2008 р., Польща на засіданні Ради ЄС. У числі шести країн, на яких мала поширитись дана форма співробітництва, чільне місце належало Україні.

В основі цього формату була ініціатива тодішнього міністра закордонних справ Польщі Радослава Сікорського. Метою мало стати поглиблення інтеграції між Європейським Союзом та Україною, зокрема по чотирьом принциповим напрямкам, які наводить у своїй праці Н. Чорна:

1) демократія, належне врядування та стабільність, включаючи юстицію свободу та безпеку;

2) економічна інтеграція та наближення до політики ЄС;

3) енергобезпека;

4) економічний та соціальний розвиток».

З приходом до влади команди президента В. Януковича в лютому 2010 р. відбувався поступовий відхід інтеграційних прагнень України від західного напрямку. На початках це виявилося уновій редакції Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 р., де у ст. 11 проголошувався позаблоковий статус, тобто фактична відмова від прагнення членства в НАТО.

А наприкінці листопада 2013 р. сталася спроба повномасштабного реверсу всього зовнішньополітичного вектору України, що було однією з головних причин Революції Гідності 2013-2014 рр. Декларативно впродовж 2010-2013 рр. українська влада демонструвала готовність продовжувати рух в напрямку зближення з Європейським Союзом, що отримало вияв у подальшій розробці та підготовці Угоди про асоціацію з ЄС, включно з її економічною частиною, що стосувалася зони вільної торгівлі. Крім того, Україна, як і раніше, брала участь в ініціативі «Східного партнерства». Країни Вишеградської четвірки відігравали ключову ролькомунікатора між офіційним Києвом та Брюсселем. Продовжував активну дію формат «В4+Україна», як проміжний майданчик у більш глобальних переговорах України та ЄС.

Також відбувалися інші заходи, куди також запрошувалася українська сторона. Наприклад, 15 лютого 2011 р. на розширений саміт прем'єр-міністрів країн В4 з нагоди 20-річчя утворення Вишеградської групи, крім глав урядів Австрії та Німеччини, було запрошено також українську делегацію на чолі з головою уряду М. Азаровим . 25 вересня 2012 р. на зустрічі міністрів закордонних справ Вишеградської четвірки та країн Бенілюксу в Нью-Йорку було прийнято Спільну заяву про Україну, де учасники закликали український уряд поважати базові права людини в країні. Відзначаючи європейські прагнення України, водночас, в заяві вказувалося на регресивні тенденції щодо загального стану демократії. Міністри відзначили погіршення ситуації у сфері верховенства права, прав людини, свободи засобів масової інформації тощо.

Окремо підкреслювалось, що відсутність прогресу в згаданих сферах може виявитися серйозною перешкодою для проєвропейського шляху України, зокрема й у питанні підписання Угоди про асоціацію з ЄС. Таким в загальному був другий етап розвитку відносин між Україною та Вишеградською групою. Після подій Революції Гідності, анексії Криму та військового вторгнення Російської Федерації на українську територію, розпочав відлік третій етап формату «В4+Україна», що відкрив принципово нову сторінку у двосторонній комунікації. Лише в 2014 р. в рамках Вишеградської четвірки відбулося 8

різних зустрічей, присвячених подіям в Україні. Ще в самий розпал активного протистояння режиму президента Віктора Януковича з громадянським суспільством на Майдані, 29 січня 2014 р. з'явилася Спільна заява прем'єр-міністрів країн Вишеградської групи про Україну, де учасники висловили тверде переконання, що застосування сили не може сприяти вирішенню політичних конфліктів. Загалом можна зазначити, що Вишеградська група як інституція, так і кожна з її складових не залишалися осторонь щодо будь-яких значних іключових подій, що відбувалися в Україні. Так, можна згадати зустріч міністрів закордонних справ В4 у Будапешті 24 лютого 2014 р., де в підсумковій заяві сторони висловили свої співчуття всім загиблим на Майдані та привітали кроки до мирного розв'язання конфлікту. 4 березня 2014 р. з'явилася заява Заява прем'єр-міністрів Вишеградських країн щодо України, де було вказано на неприпустимість порушення територіальної цілісності та міжнародно визнаних українських кордонів.

А вже через день, 5 березня, на адресу Верховного представника ЄС із закордонних справ та політики безпеки К. Ештон та Європейського комісара з питань розширення і політики добросусідства Ш. Фюле надійшов спільний лист, підписаний очільниками зовнішньополітичних відомств всіх учасників Вишеградської четвірки, де йшлося про прохання підтримати реальними кроками Україну в її прагненні повернутися на євроінтеграційний шлях свого розвитку . У цілому ж можна впевнено стверджувати, що з 2014 р. країни Вишеградської групи як ніколи активно допомагають Україні в її прагненнях до ЄС та НАТО. Це помітно як на рівні заяв різного роду, так і в конкретних діях, серед яких можна згадати остаточне підписання та ратифікацію Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом та як наслідок цього – надання для українських громадян можливості безвізових подорожей в межах ЄС. Окремим блоком стоять питання, пов'язані з російським воєнним вторгненням на українську територію. Тут країни Вишеградської Групи займають однозначну позицію підтримки територіальної цілісності та суверенітету України. У зв'язку

із вищезгаданими подіями, в останні роки набуває все більшої актуальності співпраця у військовій галузі в рамках формату «В4+Україна».

Ще з 2002 р. відбуваються регулярні зустрічі міністрів оборони країн Вишеградської групи, де обговорюються найактуальніші питання оборонної політики. З 2005 р. на такі зустрічі часто запрошуються і представники української сторони . У рамках програми ЄС «Спільна політика безпеки та оборони», в грудні 2007 р. учасники «Вишеградської четвірки» оголосили про намір утворити свою бойову групу військовослужбовців із Польщі, Чехії, Словаччини та Угорщини, до яких в перспективі могла б приєднатись і Україна зі своїм контингентом в якості постійного партнера В4. 27 січня 2009 р. країни Вишеграду підписали Меморандум у сфері оснащення національних збройних сил сучасними видами озброєнь . Відповідно до даного проекту, бойова група країн В4 мала стати автономною одиницею у складі військових структур Європейського Союзу.

Обов'язки очільника такої групи покладалися на Польщу як на країну, що має найбільш потужний військово-промисловий комплекс та потенціал серед учасниць Вишеградського формату. Витрати на утримання військових розподілятимуться між всіма країнами В4. Передбачалося також проведення спільних навчань із Силами реагування НАТО. На першому етапі планувалося залучити 1500 військовослужбовців із країн Вишеграду та України, які б могли в десятиденний термін дістатися в будь-яку точку планети, де виникне загроза воєнного конфлікту. Для цієї мети створено координаційні ради між міністерствами оборони України та країн В4, які на початках мали вести підготовку спільних військових навчань для сухопутних частин.

На сучасному етапі Вишеградська четвірка в особі профільних міністрів та експертних середовищ надає всебічну підтримку Україні в її прагненнях до НАТО та ЄС. Це цілий комплекс практичних питань, пов'язаних з проведенням реформ та досягнення військових стандартів, які в осяжній перспективі спроможні дати рясні плоди на шляху євроатлантичної інтеграції України. Підсумовуючи, варто зазначити, що Вишеградська група, як регіональний

формат співпраці, виявила свою ефективність та не втрачає актуальності навіть після офіційного досягнення ключового прагнення, заради якого ця структура утворювалась – входження Польщі, Чехії, Словаччини та Угорщини до Північноатлантичного альянсу та Європейського Союзу.

Досвід перебування майже 15 років у ЄС та 20 років у НАТО показав, що Вишеградська четвірка стала важливим комунікаційним майданчиком, який нерідко виконує роль зв'язкової проміжної ланки на шляху зближення з ЄС тих держав, що або ставлять за мету інтегруватися в дану структуру, або ж прагнуть побудувати взаємовигідні добросусідські відносини з його країнами-учасниками. Формат «В4+Україна» став, без сумніву, ключовим та найбільш дієвим серед аналогічних проектів на східноєвропейському напрямку. Вишеградська четвірка завжди допомагала нашій державі в реалізації її євроатлантичних прагнень, навіть попри певні складнощі, які мають місце останніми роками в двосторонніх відносинах між тими чи іншими країнами В4 та Україною.

І хоча не можна просто використовувати лекала вишеградського досвіду, враховуючи українську специфіку, тим не менш, багато аспектів і реформ, здійснених країнами В4 є прикладом для України. Важливим є досвід не лише те, що і як треба робити, щоб стати членом ЄС та НАТО, але і те, що буде після цього приєднання, як, уже будучи повноцінним учасником того чи іншого об'єднання, в пошуках загального компромісу, відстоювати і там національні інтереси своєї країни.

1.3. **Регіональна політика країн Вишеградськоїчетвірки та досвід для України**

Міжнародна регіональна інтеграція центральноєвропейських країн зумовлюється низкою причин: їх спільним історичним минулим та регіональними інтересами, географічним положенням, а також політичними і економічними зв'язками, схожими можливостями та прагненнями. Заснування регіонального об'єднання «Вишеградська четвірка», куди увійшли Чехія,

Словаччина, Угорщина і Польща, відбулося 15 лютого 1991 року у місті Вишеград в Угорщині. За назвою цього міста об'єднання отримало назву «Вишеградський трикутник», а після розпаду Чехословаччини на 2 незалежні держави — «Вишеградська четвірка».

П'ять основних позицій чітко визначали мету Вишеградського об'єднання центральноєвропейських країн :

• відновлення державної незалежності, демократії і свободи;

• ліквідація залишків тоталітарного режиму у всіх сферах життя суспільства економіки;

• формування парламентської демократії і сучасної правової держави поряд із дотриманням основних прав людини і свобод;

• створення сучасної ринкової економіки;

• повна інтеграція у європейські політичну, економічну, безпекову і правову системи. Співпраця з Україною розвивалася як на двосторонньому рівні, так і в форматі Вишеградська четвірка плюс.

Проте в деяких сферах співпраця, розпочата вже після відновлення Вишеградської групи у 1998 році, вступу країн В-4 до Європейського Союзу, а пізніше підкріплена багатообіцяючими політичними змінами в Україні взимку 2004 року, може вважатися імпульсом для більш ґрунтовної співпраці. Відомо, що єврорегіональний рівень інтеграції базується на спільності територіальних кордонів держав, які інтегруються, на схожих шляхах історичного розвитку і доповнюються природним, економічним, транспортно-комунікаційним, науково-технічним потенціалом, спільністю економічних проблем, зовнішньополітичних та геополітичних інтересів.

З огляду на розставлені акценти у сфері єврорегіональної інтеграції України, досвід країн Вишеградської четвірки є цікавим і може бути використаним для дослідження8 :

• стану єврорегіонального співробітництва України в умовах активізації «східного» вектору зовнішньої політики після президентських виборів 2010 року;

• відповідних кроків ЄС щодо України, які випливають з ініціативи «Східне партнерство», і в першу чергу посилення діалогу щодо асоційованого членства і зони вільної торгівлі;

• співвідношення єврорегіонального співробітництва України з реанімацією українсько-російського діалогу і практичних дій у площині взаємовигідної співпраці східних регіонів держави з Росією, Білоруссю та окремими азійськими країнами.

З урахуванням практики співпраці країн Вишеградської четвірки в Україні активізується єврорегіональне співробітництво по багатьох напрямах. Відомо, що існують чотири рівні реалізації єврорегіональної співпраці:

- міжнародний рівень: реалізується політика загальноєвропейських інтересів, здійснюється координація національних регіональних політик для участі у збалансованому розвитку європейського простору;
- державний рівень: виробляється національна політика розвитку єврорегіонального співробітництва та узгоджуються національні інтереси з загальноєвропейськими, а також здійснюється гармонізація національних та регіональних цілей;
- регіональний рівень: реалізується політика єврорегіонального співробітництва з урахуванням інтересів держави та місцевих органів влади, здійснюється координація між регіонами сусідніх країн;
- місцевий рівень: здійснюється координація планів розвитку місцевої влади, з істотною увагою до регіональних та національних інтересів, відбувається конкретна співпраця між суб'єктами прикордонних територій.

Застосування практики взаємодії наших найближчих західних сусідів і партнерів, апробованих у рамках «Вишеграду» механізмів, форм і видів співпраці спроможне сприяти нарощуванню зусиль щодо реалізації європейської інтеграційної стратегії Української держави, пошуку нею

додаткових важелів, які могли б вплинути на поглиблення стосунків держави з Євросоюзом та нашими найближчими сусідами.

Україна та Вишеградська четвірка Одним з важливих для України та країн Вишеградської четвірки є питання транскордонного та міжрегіонального співробітництва. Подібне співробітництво розглядається сторонами як складова загального європейського інтеграційного процесу. У грудні 2005 р. в м. Братислава за принципово новими стандартамибуло укладено Угоду між Кабінетом Міністрів України і Урядом Словацької Республіки про транскордонне співробітництво.

У цьому контексті, зокрема у період з 2004 по 2006 рр., Європейська Комісія запропонувала Україні розпочати «сусідські програми» з метою більш плідного прикордонного співробітництва України з ЄС. Реалізація цих програм сприяла продовженню активної роботи України та країн Вишеградської четвірки з Європейською Комісією. Відповідно до представленого списку «сусідських програм» Україні було запропоновано участь у трьох із них:

1) співробітництво України, Польщі та Білорусі;

2) співробітництво Угорщини, Словаччини та України;

3) співробітництво України з країнами Центральної та Східної Європи (CARDS).

Учасникам програм була надана можливість самостійно визначати сумісні пріоритети для прикордонного співробітництва та формувати спільні керівні структури. На сучасному етапі транскордонне та міжрегіональне співробітництво між Україною та країнами В-4 відбувається у таких формах: • реалізація програм сусідства;

• діяльність єврорегіонів;

• діяльність міжнародних регіональних організацій та асоціацій;

• міжрегіональна співпраця (угоди про транскордонне співробітництво, укладені з усіма країнами В-4, до яких залучені Львівська, Волинська, Вінницька, Чернівецька, Закарпатська та інші області).

Одним з ключових питань під час всіх формальних та неформальних переговорів керівництва України з Вишеградською четвіркою вже протягом багатьох років залишається проблема візового режиму, зокрема його лібералізація. Так, обидві країни, підписавши Угоду про малий прикордонний рух, фактично здійснили перший крок до безвізових поїздок між громадянами України та ЄС. Поряд з цим, як зазначають європейські експерти, дорожня карта до безвізового режиму для українських громадян ще не є запорукою досягнення реальних змін. Зокрема тому, що запропонований ЄС план пов'язаний з багатьма жорсткими умовами. Загалом можна констатувати, що досягнуті за результатами систематичних зустрічей на різних рівнях домовленості між країнами В-4 та Україною за тривалий проміжок часу успішно реалізуються. Свідченням цього є те, що успішно виконуються План ЄС щодо лібералізації візового режиму з Україною та Національного плану України з цих питань.

З 01 липня 2013 року почала діяти Угода з Євросоюзом про спрощений порядок видачі віз для громадян України9 . Як Україна, так і країни Вишеградської Групи (ВГ) надають важливе значення розвитку регіонального та транскордонного співробітництва.

Адже Україна має значні потенційні можливості щодо розвитку транскордонного співробітництва, яке розглядається як інструмент розвитку прикордонних територій та складова євроінтеграційного процесу України. Насамперед йдеться про необхідність створення сучасної прикордонної інфраструктури, в першу чергу в пунктах перетину на кордоні України з Польщею, Словаччиною та Угорщиною.

Важливе значення регіональне і транскордонне співробітництво має для ефективного і взаємовигідного економічного співробітництва прикордонних областей України та країн-сусідів, а також об'єднання спільних дій для розв'язання екологічних проблем, регулювання потоків жителів прикордонних областей міграційних процесів, пов'язаних з працевлаштуванням. Науковецьрегіоналіст Є.Кіш виділяє такі пріоритетні напрями співпраці:

- сприяння структурній перебудові та розвитку депресивних регіонів;
- надання фінансових ресурсів регіонам, де спостерігається стагнація економічної діяльності;
- боротьба з тривалим безробіттям та підтримка ініціатив зайнятості;
- адаптація підприємців, робітників промисловості та виробничої сфери до системних проблем, які загрожують безробіттям;
- фінансування розвитку сільськогосподарських територій та прискорення структурної перебудови сільського господарства.

Варто підкреслити, що В-4 має усі можливості стати енергетичним союзом, який використовуватиме геополітичне положення країн-учасниць для координування транзитної політики. Словаччина, Чехія, Польща й Угорщина разом з Україною є важливими транзитерами російського газу і його споживачами. Через їхню територією здійснюється значний відсоток постачання газу з Росії до Європи (80% російського і середньоазійського газу до ЄС, що становить близько 40% від загального обсягу імпортованого Євросоюзом газу).

Збереглася і залежність економіки країн регіону від російських енергоносіїв: Словаччини майже на 100%, Польщі — на 92%, Угорщини — на 90%, Чехії — на 74%. Країни В-4 також є імпортерами і можливими транзитерами електроенергії з України до інших країн Європи. Головним партнером «Укрінтеренерго» (державний оператор експорту електроенергії) з постачання української електроенергії в Європу є угорська компанія System Consulting, співпраця з якою почалася ще у 1994 р. В перспективі можуть стати партнерами для української сторони й компанії інших країн ВГ. Як зазначає науковець-регіоналіст А. Кудряченко, «значне місце в питанні забезпечення енергетичної незалежності України може мати досвід країн В-4 у переході на світові ціни розрахунку за російські енергоносії, адже раніше ці країни, як і

Україна, мали пільгові ціни на постачання енергоресурсів. Особливоможе стати в нагоді досвід Польщі, яка перейшла на ринкові ціни ще у 2006 році»11.

Відомо, що Європейська комісія (ЄК) підготувала 12 програм сусідства, у трьох з яких бере участь Україна разом із Вишеградськими партнерами: 1. Програма сусідства «Польща–Білорусь–Україна». В Україні поширюється на Волинську, Закарпатську, Львівську області. 2. Програма сусідства «Угорщина–Словаччина–Україна». В Україні поширюється на Закарпатську область. 3. Україна приєдналась і до четвертого раунду транснаціональної програми CADSES (програма сприяє транснаціональній співпраці для Зони Центральної Адріатики–Дунаю–Південно-східної Європи). В Україні поширюється на Волинську, Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську, Одеську, Чернівецьку та Тернопільську області.

Активною є співпраця України з сусідніми країнами ВГ в рамках єврорегіонів відповідно до наявних двосторонніх та багатосторонніх угод, з метою розв'язання спільних проблем та узгодження механізмів їх реалізації. Відомо, що на сьогодні в Україні діє 6 єврорегіонів, у 2 з яких входять території країн Вишеградської четвірки:

- «Буг» (Україна, Польща, Білорусь);
- Карпатський єврорегіон (Україна, Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія).

Окрім цього, Україна активно підтримує одну з останніх ініціатив конгресу Ради Європи зі створення нового єврорегіону в басейні Чорного моря.

Проте на перешкоді виконанню важливих цілей регіональної співпраці в єврорегіонах існує багато проблем, найголовнішою серед яких є відсутність необхідних повноважень місцевої влади для плідної співпраці, а також надто великий розмір єврорегіонів, зокрема Карпатський єврорегіон сягає більше 140 тис. км2 , що позначається на ефективності функціонування12.

Слід зазначити надзвичайно важливе значення міжрегіональної співпраці України з сусідніми країнами ЄС і, в першу чергу, у сфері узгодження та

реалізації стратегічних пріоритетів регіональної політики, які тісно пов’язані з вирішенням завдань соціально-економічного розвитку та досягнення економічної безпеки, у першу чергу:

- дотримання курсу на лібералізацію, відкритість ринків та економічну інтеграцію як основи розвитку та партнерства;
- створення підґрунтя для вирішення спільних викликів;
- узгодженість політики щодо модернізації економіки країн-партнерів;
- сприяння мобільності громадян та вільному руху капіталу товарів та послуг;
- посилення стабільності та безпеки на кордонах, що включатиме боротьбу з нелегальною міграцією, створення інтегрованих структур управління кордонами, приведеним у відповідність до законодавства ЄС;
- посилення можливостей правоохоронних і судових органів у боротьбі проти корупції та організованої злочинності;
- розробки та прийняття двосторонніх транскордонних проектів та удосконалення системи транскордонного транзиту енергоносіїв;
- залучення коштів програм транскордонного співробітництва для створення проектів з модернізації вітчизняних об’єктів та запровадження енергоефективних технологій;
- законодавче розширення повноважень місцевих органів влади у питаннях з вирішення завдань єврорегіонального співробітництва, а також запровадження у практику регіонального самоврядування спеціальних договірних відносин — угод про міжрегіональну співпрацю.

Таким чином, співпраця між Україною та Вишеградською четвіркою здійснюється у політико-безпекових сферах, є ефективною та перспективною, здебільшого в плані отримання стимулів та допомоги Україні на шляху інтеграції до Європейського Союзу.

1.4. Економічний розвиток країн Вишеградської четвірки

Співпрацю чотирьох центральноєвропейських країн умовно можна розподілити на п’ять етапів. 1991–1992 роки – період створення Вишеградської групи. Усі країни-члени задекларували прагнення стати членами Європейського Союзу, сприймаючи інтеграцію в ЄС як ще один крок уперед у процесі подолання штучних розподільчих ліній у Європі через взаємну підтримку. Головною об’єднувальною ідеєю була консолідація зусиль країн Центральної Європи для якнайшвидшої євроатлантичної інтеграції на противагу так званій можливій “радянській загрозі”. Держави Вишеградської групи активно використовували мережевий потенціал спільних демократичних платформ, створених неурядовими організаціями центральноєвропейських країн у Брюсселі, щоб додатково впливати на формування політики ЄС. Отже, цілком зрозуміло, що міждержавна регіональна інтеграція була засобом безпеки, а не ціллю. У цей період Вишеградська група мала найважливіше значення під час переговорів із НАТО та ЄС. У наступні роки інтенсивність співпраці між країнами Вишеградської групи почала послаблюватися через поширеність ідеї про те, що окремі зусилля щодо приєднання до євроатлантичних інтеграційних угруповань будуть більш ефективними. 1993–1998 роки – період стагнації регіональної Вишеградської співпраці.

Поглиблена співпраця щодо регіональної інтеграції в економічній і культурній царинах упродовж 1990-х років, а також наявність проблем внутрішніх системних трансформацій так і не дала відчутних результатів. Це пов’язано з неефективним винятково політичним співробітництвом між країнами. Тому цей період можна охарактеризувати як крах ілюзій країн Вишеград ської четвірки щодо їх швидкої, майже автоматичної європейської інтеграції. Важливою подією цього року була зміна структури Вишеградського об’єднання: змінилася конфігурація країн з “трійки” в “четвірку” у зв’язку зі створенням двох незалежних держав: Чеської Республіки та Словацької

Республіки. 1 січня 1993 року була проголошена незалежність Словаччини. Варто виокремити 1994 рік як початок перегонів всередині Вишеградської четвірки на кшталт – хто перший приєднається до ЄС. Досить чітко відбувалися доленосні процеси стратегічного характеру всередині Вишеградського четвірки: це посилення амбіцій Польщі щодо статусу регіонального лідера й самоізоляція Словацької Республіки.

Тому, починаючи з 1994 року, певною мірою помітні перші симптоми конфронтації з-поміж учасників Вишеградського об'єднання. Ці проблеми виявилися і в організаційному плані, адже серйозні зустрічі стали відбуватися лише з питань безпеки, всі інші мали протокольний, формальний характер. 1998–1999 роки – період відродження Вишеградської співпраці. Активізація регіональної кооперації бере свій початок від запрошення Словаччини до активної співпраці у Вишеградській групі, що офіційно зробив прем'єр-міністр Чехії 11–12 вересня 1998 року на засіданні Центральноєвропейської асоціації вільної торгівлі (Central European Free Trade Agreement). Це де-факто визначило й реорганізувало Вишеградську четвірку. Важливою подією цього періоду було те, що країни Вишеградської групи підтримували євроатлантичну інтеграції Словаччини після зміни в Словацькій Республіці внутрішньополітичної ситуації.

Про своєрідне відродження Вишеградського об'єднання може свідчити саміт 14 травня 1999 року в Братиславі. За результатами саміту було схвалено конкретний план дій у восьми напрямах співпраці (зовнішня політика, внутрішні питання, культурні програми, спортивна та молодіжна співпраця, наука і технології, навколишнє середовище, інфраструктура, транскордонне співробітництво), а також змінено стратегію з питань безпеки. Важливо підкреслити, що саме з 1999 року до змін 2002 року керівну роль виконували прем'єр-міністри країн Вишеградської четвірки.

Вишеградська група співпрацює з іншими регіональними органами, а також із окремими країнами регіону та за її межами на спеціальній і регулярній основі. Країни Бенілюксу, Рада міністрів Північної Європи, країни Східного

партнерства ЄС та Західні Балкани належать до пріоритетів Вишеградської четвірки. З початку діяльності Вишеградської групи в основу закладено зусилля, спрямовані на розвиток і зміцнення регіонального співробітництва у військово-оборонному контексті. Вишеградська група стала платформою для політичних консультацій із питань, пов'язаних із безпекою та оборонною тематикою, зосереджуючи увагу на стимулюванні співпраці в різних сферах, що мають загальний інтерес, таких як розвиток спільного потенціалу, сумісність збройних сил Вишеградської четвірки (освіта, навчання та тренування) та оборонної промисловості (спільні закупівлі). Однак, сама перша зустріч на рівні міністрів оборони у форматі Вишеградської четвірки відбулася лише 4 листопада 1999 року в м. Перемишль (Польща).

2000-2004 роки – період активізації дій країн Вишеградської четвірки у виконанні критеріїв щодо їхнього членства в ЄС. Характерним для цього періоду є динамізм системної трансформації в кожній із країн Вишеградської четвірки та посилення співпраці між ними (особливо повчальним для України є досвід системної трансформації та "навздогінної" європейської інтеграції Словаччини). Під час саміту 29 червня 2002 року в місті Естергом (Угорщина) прем'єр-міністри країн Вишеградської групи схвалили Додаток до Змісту Вишеградської співпраці, затвердженого 14 травня 1999 року на саміті в Братиславі. Відповідно до нього, країни Вишеградської групи головують на регулярній і ротаційній основі на рівні президентів країн (у порядку Чеська Республіка, Польща, Угорщина, Словаччина) з мандатом на один рік.

Роль президентства базовано на таких принципах. У зовнішніх справах: якщо пропозицію буде зроблено під час засідання вищого рівня у форматі V4 + 1, таку ініціативу спочатку розглянуть країни Вишеградської групи, а потім її презентує третій країні країна, що головує у Вишеградській групі; такий механізм застосовуватимуть і для зустрічей на нижчих рівнях, або експертних переговорах у форматі V4 + 1. У внутрішніх справах: експертні переговори (наприклад, на рівні департаментів окремих міністерств) може будь-коли скликати будь-яка країна V4; експертні переговори не повинні відбуватися в

країні, що головує; міністерства організовують співпрацю між окремими міністерствами.

Країна, що головує, на початку свого мандату розробляє документ, узагальнює пріоритети свого головування та закликає експертні консультації щодо цього документа. Документ містить частину, присвячену запланованому міжвідомчому співробітництву, у розробленні якого будуть брати участь усі сторони. Прем'єрміністри на рівні власних зустрічей оцінюють результати впровадження документа та ухвалюють відповідні політичні рішення у тих випадках, коли це потрібно. Виконання таких рішень оцінюють на наступному саміті.

Висновки до розділу 1

Спільність цілей країн Чехії, Словаччини ,Угорщини та Польщі закордонної політики, спільність історичного досвіду та географічна близькість спричинили появу нового регіонального утворення, названого після розпаду Чехословаччини Вишеградською четвіркою.

Головною метою нового об'єднання визначили швидку інтеграцію країн-учасниць до євроатлантичних структур. Держави Вишеграду активно використовували мережевий потенціал спільних демократичних платформ, створених неурядовими організаціями центральноєвропейських країн у Брюсселі, щоб додатково впливати на формування політики ЄС.

Різноманітна та багата культурна спадщина цих народів відображає фундаментальні цінності досягнень європейської думки. Взаємний духовний, культурний та економічний вплив упродовж тривалого часу, зумовлений близькістю, сприяв співпраці на основі природно-історичного розвитку.

У 1999 р. було висловлено бажання всіх учасників підтримувати проєвропейські сили в Україні.Такий формат передбачав долучення української сторони, включення її в якості спостерігача та навіть учасника в реалізації регіональних східноєвропейських проектів ЄС.

Головною метою створення Вишеградського об'єднання країнами Центральної Європи 15 лютого 1991 року (Вишеград - назва угорського міста, де відбулося його заснування) було об'єднання зусиль тоді ще трьох країн – Польщі, Угорщини та Чехословаччини для виходу із сфери впливу СРСР, як протистояння можливим спробам реставрації попередніх політичних режимів. Важливо підкреслити, що Вишеградське об'єднання не створювалося як альтернатива європейській інтеграції – і це зазначимо завжди підкреслювалося лідерами спочатку трьох, а з 1993 року вже офіційними представниками чотирьох країн Вишеградського блоку.

Історію розвитку діяльності міжнародного регіонального об'єднання країн Центральної Європи - Вишеградської четвірки можна розділити на два чітко визначених періоди. Безперечно ця класифікація не є остаточною, а слугує спробою визначення насамперед, етапних подій в житті країн Вишеградської групи як міжнародного регіонального об'єднання. Безперечно, що кожний з цих двох головних етапів має суттєві особливості розвитку, отже відповідно і відзначаємо також і градацію всередині двох етапів.

Перший період – від часу утворення 1991 року до 2004 року – як формування Вишеградського об'єднання з 15 лютого 1991 року, до приєднання Республіки Польща, Угорської Республіки, Чеської Республіки та Словацької Республіки до Європейського Союзу і включно до НАТО. Другий період – з 2004 р. і на широку перспективу сьогоднішнього майбутнього, коли співпраця чотирьох країн Вишеградської групи відбувається вже в складі Європейського Союзу.

Міжнародна регіональна інтеграція центральноєвропейських країн зумовлюється рядом причин: їх спільними історичним минулим та регіональними інтересами, географічним положенням, а також політичними і економічними зв'язками, схожими можливостями та прагненнями. Геополітичні інтереси цих країн також вимагали підсилення і міжрегіональної

інтеграції, позаяк це слугувало передумовою як політичної, так і економічної стабілізації центральноєвропейського регіону.

П’ять пунктів Декларації чітко визначали мету Вишеградського об’єднання центральноєвропейських країн: - відновлення державної незалежності, демократії і свободи; - ліквідація залишків тоталітарного режиму у всіх сферах життя, суспільства і економіки; - формування парламентської демократії і сучасної правової держави поряд із дотриманням і поваги до основних прав людини і свобод; - створення сучасної ринкової економіки; - повна інтеграція у європейські політичну, економічну, безпекову і правову систему.

Сучасні механізм і структура співпраці вишеградської четвірки склалися ще протягом 1990-х років, утім зрозуміло, що на сьогодні на початку XXI століття відбулися певні якісні зміни. З точки зору еволюції механізмів співпраці країн-членів Вишеградського об’єднання, доречно підкреслити координуючу роль центральних органів виконавчої влади країн-членів Вишеграду.

Складна мозаїка дій країн Вишеграду у певний відрізок часу визначалася вибором між посиленням міжрегіональної інтеграції країн Вишеграду і створенням потужної субрегіональної структури, чи використанням його в якості форуму щодо захисту і просування своїх власних чи спільних інтересів країн об’єднання. Внаслідок радикальних суспільнополітичних трансформацій наприкінці 80-х – на початку 90-х років XX століття в країнах Центральної Європи відбулась радикальна зміна внутрішньополітичної системи та зовнішньополітичного курсу цих країн та тлі докорінної трансформації системи міжнародних відносин як на глобальному рівні. По-перше, внаслідок розпаду біполярної системи міжнародних відносин суттєво змінився статус центральноєвропейського регіону і кожної з країн Центральної Європи. По-друге, всі країни Центральної Європи знаходились на початку періоду

системних соціально-економічних трансформацій, пріоритет в цьому контексті мали зовнішньоекономічні відносини спрямовані на Захід. Зовнішньополітичні безпекові пріоритети були дещо відмінними у країн трійки, а потім і четвірки. Утім, протягом 1991-2000 у всіх чотирьох країн Вишеграду євроатлантичний вимір набув головного напряму у розбудові та посиленні європейської системи безпеки в регіоні. По-третє, ―подолання геополітичного вакууму в центральноєвропейському регіоні на тлі загальної нестабільності, країни Центральної Європи вбачали у приєднання до потужних міжнародних та регіональних структур економічного та безпекового характерів, зокрема, пріоритетом було визначено євроатлантичний курс та приєднання до Європейського співтовариства. Стратегія зовнішньої політики Польщі, Угорщини та Чехословаччини була чітко спрямована, орієнтована на ―захід. Тобто власне формування Вишеградського об'єднання не слугувало аніякою альтернативою їх най скорішого входження до ЄС та НАТО. Майбутні наукові розвідки у даному контексті вбачаємо у дослідженні конкретних програм співпраці країн Вишеграду та України.

РОЗДІЛ 2
ТОРГОВЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ З ПОЛЬЩЕЮ ТА УГОРЩИНОЮ

2.1. Торговельні відносини України з Польщею

За результатами І кварталу 2020 року Польща залишається четвертим найбільшим торговельним партнером України у світі після Китаю, Німеччини та РФ з обсягом двосторонньої торгівлі товарами 1,771 млрд. дол. США (зростання на 0,5% у порівнянні з аналогічним періодом 2019 року), поступившись РФ лише на 85,7 млн. дол. США, та другим найбільшим у світі після Китаю ринком для українського експорту товарів з обсягом 0,826 млрд. дол. США (зростання на 1%; 6,7% від загального обсягу українського експорту). При цьому польський імпорт в Україну скоротився лише на 0,2% та склав 0,944 млрд. дол. США (7,1% від загального обсягу українського імпорту або 4-та позиція у світі). Негативне для України сальдо склало - 118,1 млн. дол. США. Варто відзначити, що у березні український експорт до Польщі лише незначно знизився на - 0,5% (вперше за останні кілька років, при цьому у лютому український експорт до Польщі ще зростав (на 2,3%) на тлі початку скорочення обсягів українського експорту до низки інших країн ЄС), у той час як обсяг українського експорту до Німеччини скоротився на – 20,5%.

Обсяг торгівлі послугами за результатами І кварталу 2020 року склав 147,6 млн. дол. США. При цьому обсяг українського експорту послуг до Польщі зріс на 12,1% і склав 98,8 млн. дол. (3,5% від загального обсягу експортованих послуг та 6-те місце серед найбільших ринків для українського експорту послуг у світі), а імпорт зріс на 7,2% і склав 48,8 млн. дол. США (3,5% від заг. обсягу) при позитивному для України сальдо на рівні 50 млн. дол. США.

Відповідно, загальний обсяг двосторонньої торгівлі товарами і послугами з Польщею за результатами І кварталу 2020 року перевищив 1,9 млрд. дол. США.

За результатами 2019 року Польща залишалася четвертим найбільшим торговельним партнером України у світі після Китаю, РФ та Німеччини з обсягом двосторонньої торгівлі товарами 7,4 млрд. дол. США (зростання на 7,3%) та другим найбільшим у світі після Китаю ринком для українського експорту товарів з обсягом 3,3 млрд. дол. США, випередивши РФ на понад 53 млн. дол. США (після здобуття у першому півріччі 2019 р. статусу найбільшого ринку для українського експорту товарів у світі Польща під кінець 2019 року поступилася першістю Китаю, що стало можливим завдяки високій динаміці зростання українського експорту сільськогосподарської продукції та руди на китайський ринок).

При цьому, загальний обсяг двосторонньої торгівлі товарами і послугами з Польщею за результатами 2019 року перевищив 8 млрд. дол. США (8,03 млрд. дол. США), що забезпечило зростання на 6,7% у порівнянні з 2018 р. Тенденція до подальшого зростання обсягу двосторонньої торгівлі з Польщею зберігається.

За результатами 2019 року український експорт товарів до Польщі склав 3296,5 млн. дол. США (зростання на 1,2%; 6,6% від загального обсягу українського експорту (4-та позиція у світі) та 15,9% від українського експорту до ЄС); польський імпорт в Україну – 4102,6 млн. дол. США (зростання на 12,6%; 6,8% від загального обсягу українського імпорту (4-та позиція у світі) та 16,4% від імпорту з ЄС в Україну); негативне для України сальдо – 806,0 млн. дол. США (зростання на 113,8%). Двосторонній товарообіг склав 7,399 млрд. дол. США. Водночас, у листопаді і грудні 2019 року вперше за останній рік зафіксовано спад українського експорту до Польщі – 4,9% та 9,3% відповідно (в цілому експорт України на зовнішні ринки у листопаді-грудні 2019 року незначно знизився у порівнянні з аналогічним періодом 2018 року, у т.ч. до країн ЄС на понад 10%, зокрема у лютому та грудні 2019 року до Німеччини на 27,3% і 16,4% відповідно та до Нідерландів на 8,9% і 19,3% відповідно, більшість експортних поставок до яких йде транзитом саме через територію Польщі). Така ситуація безпосередньо пов’язана з несприятливою

кон'юнктурою в металургії (скорочення важливої групи продукції металургійного комплексу на 15-20%), а також вже традиційним дефіцитом наприкінці року польських дозволів, у т.ч. транзитних, для виконання міжнародних вантажних автомобільних перевезень (при реальній щорічній потребі українських автоперевізників на рівні понад 200 тис. автодозволів Уряд РП наразі займає жорстку протекціоністську позицію і готовий виділяти максимум 160 тис. дозволів на рік: у 2019 р. Україна де-факто отримала 175 тис. дозволів, з урахуванням отриманих наприкінці 2019 р. 10 тис. дозволів з квоти 2020 р.).

Довідково: для порівняння, за даними Міністерства розвитку РП за результатами 2019 р. експорт польських товарів до України зріс на 12,9% і склав 5,635 млрд. дол. США; імпорт українських товарів до Польщі зріс на 7,6% і склав 3,08 млрд. дол. США; позитивне для Польщі сальдо склало 2,6 млрд. дол. США (у порівнянні з 2018 роком позитивне сальдо зросло на – 0,7 млрд. дол. США). Загалом товарообіг між Польщею та Україною, за оцінками польської сторони, склав 8,715 млрд. дол. США (зростання на 10,3%), а з урахуванням торгівлі послугами перевищив 9,0 млрд. дол. США (що приблизно співставно з обсягами товарообігу Польщі з Австрією та Румунією, 11,1 та 8,3 млрд. дол. США відповідно). Таким чином, за даними польської статистики, товарообіг між Польщею та Україною у порівнянні з даними української статистики більший приблизно на 1,3 млрд. дол. США. При цьому, Україна є 16-им найбільшим торговельним партнером Польщі, з часткою 2,11% від загального обсягу експорту Польщі та 1,16% від загального обсягу імпорту товарів до Польщі, а також на 8 місці серед країн з найбільшим позитивним для Польщі сальдо товарообігу.

Найбільша питома вага в українському експорті до Польщі належить: продукції АПК та харчової промисловості (понад 21%), мінеральним продуктам і продукції неорганічної хімії (близько 18%), продукції металургійного комплексу (17%), деревині, виробам з неї та меблям (15,5%), а також продукції машинобудування (15%).

Найбільша питома вага в польському імпорті до України належить: продукції машинобудування (30%), продукції АПК та харчової промисловості (14%) мінеральним продуктам і добривам (понад 10%), пластмасам і полімерним матеріалам (8,3%) та продукції металургійного комплексу (близько 8%).

За результатами 2019 року двосторонній обсяг торгівлі послугами склав 625,7 млн. дол. США. При цьому обсяг українського експорту послуг до Польщі зріс на 15,1% і склав 403,1 млн. дол. (2,6% від загального обсягу експортованих послуг та 6-те місце серед найбільших ринків для українського експорту послуг у світі), а імпорт зріс на 13,5% і склав 222,6 млн. дол. США (3,4% від заг. обсягу) при позитивному для України сальдо у 180,4 млн. дол. США.

Основні види імпортованих послуг за 2019 рік (у % від загального обсягу): транспортні послуги (44,5); ділові послуги (17,1); послуги, пов'язані з подорожами (9,9); роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності (13,2); послуги у сфері телекомунікацій, комп'ютерні та інформаційні послуги (5,8); послуги зі страхування (3,3); послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій (3,0).

У 2019 році обсяг прямих польських інвестицій (акціонерного капіталу) в Україні склав 693,7 млн. дол. США (зростання на 62 млн. дол. США у порівнянні з 2018 роком). Частка польських інвестицій в економіці України від загального обсягу прямих іноземних інвестицій станом на 01.01.2020 р. складає 1,9% (7 місце в ЄС та 10 місце у світі), незначно поступаючись Франції та РФ. Найбільший обсяг польських інвестицій надійшов в українську промисловість – майже 50%, у першу чергу в сферу переробки; фінансову та страхову діяльність (26%), оптову та роздрібну торгівлю і ремонт автотранспорту (10,7%), а також сферу сільського господарства – 6,4%.

В Україні успішно працюють такі підприємства і компанії з польськими інвестиціями як фабрика будівельної кераміки „Церсаніт", деревообробна фабрика „Барлінек", меблева фабрика „Новий Стиль", фабрика упаковки „Кен-

Пак", фабрика автозапчастин „Інтер-Гроклін", завод металообробки „Полімекс-Мостосталь", підприємство з виробництва фарб „Снєжка-Україна", виробник полімерних матеріалів «Пластікс-Україна», банківсько-фінансові установи (ПАТ „Кредобанк" та страхова компанія „PZU Україна"; 20.12.2019 р. компанії української групи Dragon Capital та приватні інвестори підписали угоду про придбання 100% акцій ПАТ „Ідея-банк" у польського Getin Holding S.A.), найбільший польський ритейлер „LPP S.A.", виробник товарів гігієни та побутової хімії „Bella Center", виробник алюмінієвих контрукцій „Aluprof S.A.", будівельні компанії „IDS-BUD S.A." та „UNIBEP S.A." (Польський банк розвитку (BGK) у 2019 році та на початку 2020 року надав UNIBEP S.A. 2 кредити на суму майже 90 млн. євро на будівництво торговельних центрів в Києві та Харкові).

У 2019 році дещо зріс обсяг українських інвестицій в Польщу, проте досі залишається на низькому рівні: станом на 31.12.2019 р. обсяг інвестицій склав 8,1 млн. дол. США (зростання на 1,4 млн. дол. США у порівнянні з 2018 роком), що становить лише 0,1% від загального обсягу інвестицій з України в інші країни світу (у т.ч. 36,4% інвестицій залучено у промисловість; 37% - поштова, фінансова, страхова та наукова діяльність; 21,2% - машинобудування; 23,5% - оптова і роздрібна торгівля, а також ремонт автотранспортних засобів).

Найбільшими українськими інвестиційними проектами в Польщі є: плодопереробні заводи „T.B.Fruit Dwikozy" (інвестор – українська компанія „T.B.Fruit" (власник торгівельної марки „Яблуневий дар" і "Галіція") (30.05.2019 р T.B.Fruit почала будівництво третього заводу по переробці яблук та ягід в Мазовецькому воєводстві Польщі (с. Бжостовець), який може стати одним з найбільших у Європі з потужністю переробки близько 4,5 тис. тон яблук і 700 тон ягід на добу; інвестиції орієнтовно складуть понад 40 млн євро); завод освітлювальних приладів „Геліос" (інвестор - „Іскра"), Мазовецький сироварний завод „Ostrowia" (група компаній „Milkiland"), агропромислова група „Пан Курчак", IT-компанії „Miratech" та „SoftServe", компанія „Elfa" (виробництво косметики), польський металургійний комбінат „Huta Stali

Czestochowa" (Корпорація "Індустріальний союз Донбасу" (ISD); наразі ISD Polska веде переговори по продажу цього активу) та ін.

За обсягом прямих інвестицій в боргові інструменти України станом на 01.10.2019 р. Польща посідає 7 місце з обсягом 158,1 млн. дол. США (при цьому станом на 01.01.2019 р. з України в боргові інструменти Польщі надійшло 125,1 млн. дол. США інвестицій, що склало 49,2% від загального обсягу українських інвестицій в боргові інструменти країн світу).

Обсяги грошових переказів в Україну з боку українських громадян, які на постійній чи тимчасовій основі працюють на польському ринку (понад 85% від усіх грошових переказів з Польщі), за даними НБУ за результатами 2019 року наблизилися до 3,8 млрд. дол. США або майже 32% від усіх надходжень трудових мігрантів в Україну у 2019 році (для порівняння за результатами 2018 року було переведено 3,6 млрд. дол. США або 31% від усіх надходжень трудових мігрантів в Україну у 2018 році – 11,6 млрд. дол. США). У Польщі з-поміж 19 тис. іноземців, які займаються власним бізнесом, найбільшою групою – майже 5 тис. осіб – є громадяни України (25% від загальної кількості).

Основні асоціації українського бізнесу на території Польщі: Польсько-Українська господарча палата (з 1992 року; об'єднує близько 200 українських та польських компаній; забезпечує роботу Українського бізнес-центру) та Асоціація українського бізнесу в Польщі (з 2015 року; об'єднує 50 польських компаній, де засновниками та/або кінцевими бенефіціарами є українські бізнесмени; з 2019 року забезпечує роботу Українського ділового центру в Польщі).

З жовтня 2019 року новим Бізнес-омбудсменом України став депутат польського Сейму, колишній Мер Варшави та Міністр зовнішньоекономічного співробітництва Республіки Польща – Марцін Сьвєнціцкі.

На прикладі торговельних відносин із Польщею можна бачити, який потенціал має Україна у розвитку торговельних відносин з країнами Європейського союзу. Про це заявив Президент України Віктор Янукович під час зустрічі з Президентом Польщі Броніславом Коморовським.

Наші країни щорічно збільшують взаємний товарообіг на 3–4%. Це зростання взаємної торгівлі відбувається на тлі глобальної економічної кризи, яка відчувається як в Україні, так і в Польщі, зазначив Віктор Янукович.

За даними Державної служби статистики, обсяг торгівлі між Україною та Польщею за сім місяців поточного року становив 3,6 млрд. дол. США, або 4,6% від загального обороту зовнішньої торгівлі товарами України. За підсумками 2012 року наша країна поставила до Польщі товарів на загальну суму 2,6 млрд. дол. США. При цьому імпортувала звідти товарів на суму 3,6 млрд. дол. США.

За період з 2002 року обсяг взаємної торгівлі зріс у понад 6 разів, зазначають експерти.

За обсягом українського експорту Польща є найбільшим покупцем українських товарів у Європі. Друге місце посідає Італія, третє — Німеччина. При цьому Польща посідає друге місце за загальним обсягом товарів, що доставляються в Україну з Європи, поступаючись першим місцем Німеччині.

Особливо швидкими темпами ріс експорт товарів з України до Польщі в 2010 і2011 роках. Тоді щорічні темпи зростання становили відповідно 147,9% і 156,3%. Посилення глобальної економічної кризи в 2012 році призвело до того, що український експорт до Польщі став скорочуватися, у той час як імпорт з Польщі продовжував рости.

На сьогодні в структурі українського експорту до Польщі найбільшу частку займають руди, шлаки та зола, чорні метали, електричні машини і устаткування, насіння і плоди олійних рослин. На ці чотири позиції сумарно припадає майже 60% українського експорту. При цьому електричні машини і устаткування становлять лише одну десяту від загального експорту України до Польщі, зазначають експерти.

Експерти в цілому позитивно оцінюють торговельні відносини України та Польщі,вказуючи на великий потенціал для їх розвитку. Водночас вони звертають увагу на те, що протягом багатьох років в України зберігається негативне сальдо взаємної торгівлі з Польщею. До того ж реальне негативне сальдо ще більше з урахуванням недостовірного декларування суб’єктами

зовнішньоекономічної діяльності імпортованих товарів, заниження митної вартості, зокрема, із застосуванням схем подвійних інвойсів, контрабандного ввезення товарів та «човникової» прикордонної торгівлі.

З огляду на все Україні важливо підвищити рівень співпраці з митними органамиПольщі, підкреслюють експерти. Необхідно також стимулювати диверсифікацію експорту до Польщі, збільшити в ньому частку товарів із високою доданою вартістю.

Економічні відносини між Україною та Польщею розвиваються надзвичайно плідно. Зокрема, сукупна вартість товарообігу склала майже $6,2 млрд, що на 26 % більше, ніж у 2016 році. Про це сказав Надзвичайний та Повноважний Посол Республіки Польща в Україні Ян Пєкло, передає Укрінформ.

«У більшості сфер між Україною та Польщею відносини добрі та дуже добрі. Це стосується, зокрема, співпраці в економіці. Останніми роками сторони фіксують постійне зростання торговельного обміну між країнами», – зазначив Пєкло.

Український експорт до Польщі становив $2,7 млрд (зростання на 23,8% відносно 2016 року), а український імпорт з Польщі становив понад $3,4 млрд (зростання на 28,2% відносно 2016 року).

Польща є для України першим експортним ринком в Євросоюзі (вона випереджає Італію, Німеччину та Нідерланди) та другим найбільшим, після Німеччини, постачальником товарів з ЄС, йдеться у статистичних даних, наданих посольством.

Крім того, після відмови «Газпрому» постачати газ до України у березні цього року Польща з першого дня розпочала поставки газу в Україну.

Варто додати, що Польща і Україна співпрацюють у сфері розвитку авіаційного транспорту. Польські авіалінії ЛОТ послідовно розширюють мережу сполучень з українськими містами. Навесні вводиться авіарейс зі Львова до Ольштина, а влітку шість разів на тиждень виконуватиметься рейс із Запоріжжя до Варшави.

Польща знаходиться також серед лідерів з постачання в Україну продуктів аграрно-споживчого сектора.

2.2. Торговельні відносини України з Угорщиною

Українська двостороння дипломатія новітньої доби розпочинається саме з Угорщини. За час, що минув, а це практично двадцять років, в українсько-угорських стосунках були періоди активної взаємодії, були часи значного скорочення політичного діалогу. Але незмінним залишався інтерес обох країн один до одного, бажання будувати стосунки на взаємовигідній, добросусідській основі. Саме в цьому контексті особливо важливого значення набувають наукові розвідки взаємозв'язку минулих і сучасних стосунків України та Угорщини, розкриття суті основних змін, які відбулися у співробітництві двох країн після східного розширення ЄС. Це і є основною метою даного дослідження. Аналіз актуальних праць і публікацій політологів та істориків України свідчить про те, що впродовж останніх років зростає кількість наукових досліджень із питань українсько-угорських відносин. Ґрунтовними є наукові видання вчених Інституту політичних та етнонаціональних досліджень НАН України, зокрема праці Ф.М. Рудича, де здійснено порівняльний аналіз трансформації політичних структур в країнах ЦСЄ. Найбільш вагомими політологічними публікаціями з цієї проблематики є колективна монографія «Україна в сучасному геополітичному просторі: теоретичний і прикладний аспекти».

Досить детально розглянуті ці питання в монографії Д.І. Ткача «Сучасна Угорщина в контексті суспільних трансформацій»2 . Логічним продовженням вивчення цієї тематики стали політологічні студії Є. Кіш про проблемні питання українсько-угорських відносин у контексті євроінтеграції3 . Свій вклад у дослідження згаданої проблематики зробив Білан В.М. у своїй роботі «Українсько-угорське співробітництво: формування системи міждержавних відносин у 1990-х роках». Утім нині вкрай важливим виявився комплексний

історико-політологічний підхід до аналізу міждержавних відносин України і країн Центральної Європи вумовах поглиблення та поширення євроінтеграційного процесу. Саме це завдання автор спробує реалізувати у цій статті. Угорщина велике значення надає добрим відносинам із сусідніми державами. І це цілком природно, оскільки прикордонні країни формують найближче зовнішньополітичне середовище, від ефективної взаємодії з яким безпосередньо залежать мир і стабільність по всій периферії кордонів будьякої держави, її прогресивний внутрішній розвиток, безперешкодне й різноманітне спілкування із зовнішнім світом. Для України з перших кроків становлення незалежної держави надзвичайно важливо було встановити дружні, добросусідські відносини з усіма без винятку прикордонними країнами. Найбільше готовими до такої співпраці на той час виявилися угорці. І на це впливали такі фактори. Угорщина тривалий час потерпала від свого східного сусіда. Імперія – чи то Російська, чи то Радянська – була завжди загрозою державності Угорщини. З історичної пам'яті угорців ніхто не викреслить ролі Росії в придушенні революції 1848 р. та СРСР – у розгромі революції 1956 р. Тому коли з'явилася надія на те, що на східному кордоні імперія може поступитися місцем Україні, та ще такій державі, яка обирає демократичний, європейський шлях розвитку, то, певна річ, угорці доклали всіх зусиль для того, щоб сприяти перетворенню сподівань на реальність. Більшість угорських політиків та населення розуміють, що в реаліях сьогоднішньої Європи не варто розраховувати на повернення Угорщині територій, втрачених в результаті підписання Тріанонського мирного договору.

Тому шлях до об'єднання угорської нації один, а саме: мовне, культурологічне єднання, що базується на збереженні національних традицій. Отже, Україна, на території якої проживає понад 160 тис. угорців, була визначена як країна, де існують найбільш сприятливі умови для духовного об'єднання угорців. Не випадково саме з Україною угорці першими підписали Декларацію про забезпечення прав національнихменшин та створили Змішану

українсько-угорську комісію з питань забезпечення прав національних меншин, яка успішно діє понад сімнадцять років. Як Україна, так і Угорщина є постсоціалістичними країнами, які магістральним шляхом розвитку визначили побудову демократичного суспільства на засадах ринкової економіки. Звичайно, спільна мета є доброю основою для взаємодії. Обидві країни задекларували свої наміри щодо інтеграції в європейські та євроатлантичні структури. Угорщина надає постійну допомогу Україні в її європейських та євроатлантичних прагненнях. Геополітичний фактор. Сусідні Україна та Угорщина належать до регіону країн Центральної та Східної Європи. Вони тісно пов'язані спільними інтересами у сфері безпеки в широкому розумінні цього поняття – від військової до екологічної. У розвитку економіки обох країн значне місце відводиться включенню їх у європейську мережу транспортних коридорів – автомобільних, залізничних та водних. Економіки двох країн у соціалістичну добу були досить взаємопов'язані. І хоч після розпаду РЕВ Угорщина переорієнтувалася на економічне співробітництво із західними країнами, Україна для угорців залишилася досить привабливим партнером. Традиційно розвивається співробітництво прикордонних територій. Відносини обох країн в історичному минулому не обтяжені конфліктами та проблематичними питаннями. Досить безхмарно розвиваються взаємовідносини і на сучасному етапі. З більшості гострих міжнародних питань позиції України та Угорщини практично збігаються або дуже близькі.

Це дає можливість зовнішньополітичним відомствам обох країн проводити узгоджену лінію як у міжнародних, так і в регіональних організаціях. Завдяки цим та іншим факторам, виваженим, скоординованим і цілеспрямованим спільним зовнішньополітичним діям обох країн Україні таУгорщині впродовж 90-х років вдалося створити основу цілісної системи взаємовигідного партнерства та добросусідських відносин. Вона охоплює весь комплекс українсько-угорського співробітництва у всіх без винятку сферах, а для її реалізації розроблено дієвий механізм координації діяльності двох держав

як на двосторонньому рівні, так і на міжнародній арені. Становлення новітньої історії українсько-угорських відносин пов'язане з докорінною перебудовою системи міжнародних відносин, визначальним геостратегічним чинником якої став розпад СРСР. Загалом, на нашу думку, становлення та розвиток зв'язків між обома державами залежали від комплексу тих завдань, які на тому чи іншому етапі ставило життя перед Україною та Угорщиною. За цими критеріями можна виокремити такі етапи сучасної історії розвитку українсько-угорських відносин.

Перший – середина 1989 р. – 24 березня 1992 р. Він був пов'язаний із надзвичайно великою зацікавленістю Угорщини щодо набуття Україною державного суверенітету. Історія становлення українсько-угорських відносин бере свій початок з кінця 1989 р., коли в Угорщину прибула українська делегація на чолі з міністром культури УРСР Ю. Олененком. Під час цього візиту вперше в сучасній історії України було підписано протокол про співробітництво двох країн у сфері культури. Цікаво, що посольство СРСР, яке на той період очолював І. Абоїмов, не звернуло уваги на цей знаковий, як засвідчило майбутнє, угорський крок. Дещо пильніше радянські дипломати відстежили візит у серпні 1990 р. до Будапешта делегації МЗС України на чолі з міністром А.М. Зленком. Українську делегацію в Угорщині прийняли на вищому рівні. Відбулися зустрічі з президентом А. Гьонцом, прем'єрміністром Й. Анталлом, міністром закордонних справ Г. Єсенскі. Угорці вже тоді прагнули показати, що вони підтримують бажання України стати незалежною, суверенною державою, готові надати їй всіляку допомогу на цьому шляху.

У вересні 1990 р. Україну з офіційним візитом відвідав президент Угорщини А. Гьонц. Це був цільовий візит глави сусідньої держави доУкраїни. Переговори з керівництвом України, парламентаріями відбувалися в теплій, конструктивній атмосфері. Проривом у двосторонніх відносинах України з Угорщиною став візит голови Верховної Ради УРСР Л.М. Кравчука до Угорщини (30 травня – 1 червня 1991 р.), під час якого було підписано дев'ять

двосторонніх документів, що заклали фундамент договірно-правової бази українськоугорського співробітництва. Це, зокрема, Декларація про основи відносин між Україною та Угорською Республікою, Консульська конвенція, Декларація про принципи співробітництва щодо забезпечення прав національних меншин. Перші два документи практично де-юре визнавали Україну як незалежну державу. Цікавим було те, що угорський дипломатичний протокол у перший та й, мабуть, останній раз зіштовхнувся з проблемою прийому делегації вищого рівня на чолі з головою парламенту. Не президента, не прем'єр-міністра, а саме спікера парламенту.

Був ще один делікатний момент: реакція Радянського Союзу на рівень прийому української делегації, адже тут лідер був один — М. Горбачов, і тільки його потрібно було приймати з усіма відповідними почестями. Угорці вийшли з цього становища, створивши особливий протокол для зустрічі Л. Кравчука. Замість парадної загальноприйнятої зустрічі на площі ім. Л. Кошута перед парламентом війська були вишикувані на летовищі. Над резиденцією і на автомобілі були встановлені прапори УРСР, але в місті їх не було. Українців влаштував і такий варіант, тому що їх уперше приймали за кордоном як представників самостійної держави. Першому в історії новітньої України офіційному візиту голови Верховної Ради передував складний переговорний процес. З українського боку делегацію очолював Б.І. Тарасюк – на той час начальник управління політичного аналізу та планування МЗС України, а з угорського – І. Монорі, начальник територіального управління, яке займалося співробітництвом з СРСР.

Проблема полягала втому, що хоч УРСР, згідно з Конституцією, малаправо на ведення зовнішньополітичної діяльності, але більшості ознак суверенної держави, а саме: міжнародно визнаних кордонів, громадянства, власного паспорта, дипломатичних представництв, армії тощо, не мала. Це надзвичайно ускладнювало хід переговорів, особливо коли йшлося про Консульську конвенцію та Декларацію про основи відносин між Україною та

Угорською Республікою. Окрім того, шалений тиск на українську делегацію здійснював тодішній посол СРСР в УР І.П. Абоїмов. Цей досить відомий своєю жорсткістю як до радянських дипломатів, так і до угорців керівник дипломатичної місії робив усе для того, щоб у жодному з прийнятих документів не було зафіксовано хоча б найменших ознак визнання України де-факто незалежною державою.

За даними Центрального статистичного управління Угорщини, у 2019 році Україна була 16 найважливішим торговим партнером Угорщини, з часткою 1,8% в загальному торговельному обороті країни. Займає 17 місце по імпорту (з часткою 1,5%) (також 17 в 2018 році) і 14 (з часткою 15%) з експорту (15 місце в 2018 році). У межах країн регіону СНД Україна вже багато років є головним експортним напрямом Угорщини. За даними Державної служби статистики України, за останні два роки Угорщина була 9 найважливішим зовнішньоторговельним партнером України, і на її частку припадає 2,54% усього зовнішньоторговельного обороту країни.

В останні роки спостерігається зростання різниці між угорськими та українськими статистичними даними, які в 2019 році досягли 1,4 млрд доларів США. Причини значної та зростаючої розбіжності між статистичними даними наших країн можуть бути виявлені в результаті координації дій митних органів.

За даними Центрального статистичного управління Угорщини, у 2019 році угорський експорт у порівнянні з аналогічним періодом попереднього року збільшився на 7,1%, до 2,4 млрд доларів США, а імпорт збільшився на 0,4%, до 1,8 млрд доларів США. Загальний товарообіг зріс на 4,1%, до 4,2 млрд доларів США. Позитивне сальдо торговельного балансу Угорщини збільшилося на 34,4% і склало 595,2 млн. доларів США.

У 2019 році три основні експортні товари Угорщини – це електричні машини, прилади та інструменти і відповідно, їх запасні частини (27,6% від загального обсягу експорту); природний газ (15,9% від загального обсягу

експорту); а також ліки, лікарські препарати (11,5% від загального обсягу експорту).

У 2019 році три основні імпортні товари Угорщини – це електричні машини, прилади та інструменти і відповідно, їх запасні частини (26,9% від загального обсягу імпорту); природний газ (17,1% від загального обсягу імпорту); а також електроенергія (14,2% від загального обсягу імпорту).

Профіцит торговельного балансу Угорщини утворився завдяки збільшення експорту автотранспортних засобів на 39,4% (на 63,2 млн. доларів США), ліків, та лікарських препаратів на 25,4% (на 56 млн. доларів США), природного газу на 15,6% (на 51,7 млн. доларів США) а також електроенергії (на 39 млн. доларів США).

Збільшення імпорту пов’язане, головним чином, за рахунок росту імпорту природного газу на 45% (96,2 млн. доларів США); електроенергії на 26,4% (53,8 млн. доларів США); кормів для тварин (без зерна) на 54,8% (16 млн. доларів США).

Пандемія COVID-19 дуже негативно вплинула на угорсько-український торговельний оборот. За даними Державної служби статистики України за перші 5 місяців року торговельний оборот знизився на 19,6%, в межах цього, український експорт до Угорщини зменшився на 14,7%, тоді як угорський експорт до України упав на 23,9%.

Відповідно до українських статистичних даних за перші 5 місяців 2020 року Україна збільшила експорт молочних продуктів, фруктів, товарів з міді, медичної вати до Угорщини. У той же час Україна експортувала менше меблів, шкіряних виробів, хімічної продукції та солі до нашої країни.

У Національному Банку України починаючи з червня 2020 року триває перерахунок статистики інвестицій іноземного капіталу відповідно до

міжнародних стандартів. Публікація даних, що охоплюють 2015 - 2019 роки, очікується у серпні 2020 року.

За даними Державної служби статистики України станом на 1 липня 2020 року в України здійснює господарську діяльність 866 суб'єктів ЄДРПОУ з угорськими засновниками-нерезидентами (на 47 компаній більше, в порівнянні з станом на 1 вересня 2018 року*)*. Компанії з угорським інтересом за кількістю і по областям (перші 7): Закарпаття - 458, Київ - 234, Одеса - 42, Львів - 19, Івано-Франківськ - 17, Дніпропетровськ - 15, підконтрольна Україні територія Донецької області - 13.

Висновки до розділу 2

Розвиток польсько-українських відносин — у тому числі й регулярні польсько-українські зустрічі на рівні президентів — сприяє створенню позитивного образу наших країн і всього регіону, що, без сумніву, стало для Північноатлантичного альянсу одним з аргументів на користь Польщі, коли вирішувалося питання про її долучення до членів альянсу. Заходи на підтримку нашою державою України на міжнародній арені не залишаються без відповіді.

Голос України за прийняття Польщі до Північноатлантичного альянсу був почутий у Брюсселі. Польща зі свого боку закликала до чутливості й відкритості при розгляді українсько-польських відносин. Її членство в альянсі розпочалося з участі в урочистому засіданні комісії Україна—НАТО.

Обмін досвідом з питань європейської інтеграції, що триває між Варшавою і Києвом, допомагає країнам визначити своє місце в об’єднаній Європі і вказує напрям необхідних для пристосування до вимог Європейського Союзу дій. Як приклад цієї сторони стратегічного партнерства можна згадати скликання польсько-української Європейської конференції як форуму для обміну досвідом щодо європейської інтеграції.

Численні зустрічі президентів Польщі і України викликані не лише необхідністю координації зовнішньої політики обох держав, вони створюють сприятливий клімат для великих економічних проектів, особливо — транспортних. Тематика і характер зустрічей президентів Польщі і України — а кожна зустріч мала свій окремий контекст — дозволяють прослідкувати розвиток певного бачення польсько-українських стосунків і його втілення в життя. Як правило, у візитах президента Кваснєвського в Україну беруть участь польські підприємці, зацікавлені у співпраці з українськими партнерами. Польські та українські бізнесмени є постійними учасниками форумів бізнесу під патронатом президентів обох країн.

Невід'ємним елементом сприяння президентів розвитку польсько-українських взаємин є діяльність Консультаційного комітету президентів Польщі й України. За вісім років його функціонування проведено дванадцять засідань, на яких обговорювалися ключові питання політики безпеки, економіки і культури. Комітет активізує діяльність органів самоврядування Польщі й України, виступає за співробітництво мас-медіа та підтримує діалог щодо збереження національних пам'ятних місць та спільної культурної спадщини.

Розвиток польсько-українських відносин — у тому числі й регулярні польсько-українські зустрічі на рівні президентів — сприяє створенню позитивного образу наших країн і всього регіону, що, без сумніву, стало для Північноатлантичного альянсу одним з аргументів на користь Польщі, коли вирішувалося питання про її долучення до членів альянсу. Заходи на підтримку нашою державою України на міжнародній арені не залишаються без відповіді.

Голос України за прийняття Польщі до Північноатлантичного альянсу був почутий у Брюсселі. Польща зі свого боку закликала до чутливості й відкритості при розгляді українсько-польських відносин. Її членство в альянсі розпочалося з участі в урочистому засіданні комісії Україна—НАТО.

Обмін досвідом з питань європейської інтеграції, що триває між Варшавою і Києвом, допомагає країнам визначити своє місце в об'єднаній Європі і вказує напрям необхідних для пристосування до вимог Європейського Союзу дій. Як приклад цієї сторони стратегічного партнерства можна згадати скликання польсько-української Європейської конференції як форуму для обміну досвідом щодо європейської інтеграції.

Численні зустрічі президентів Польщі і України викликані не лише необхідністю координації зовнішньої політики обох держав, вони створюють сприятливий клімат для великих економічних проектів, особливо — транспортних. Тематика і характер зустрічей президентів Польщі і України — а кожна зустріч мала свій окремий контекст — дозволяють прослідкувати розвиток певного бачення польсько-українських стосунків і його втілення в життя. Як правило, у візитах президента Кваснєвського в Україну беруть участь польські підприємці, зацікавлені у співпраці з українськими партнерами. Польські та українські бізнесмени є постійними учасниками форумів бізнесу під патронатом президентів обох країн.

Невід'ємним елементом сприяння президентів розвитку польсько-українських взаємин є діяльність Консультаційного комітету президентів Польщі й України. За вісім років його функціонування проведено дванадцять засідань, на яких обговорювалися ключові питання політики безпеки, економіки і культури. Комітет активізує діяльність органів самоврядування Польщі й України, виступає за співробітництво мас-медіа та підтримує діалог щодо збереження національних пам'ятних місць та спільної культурної спадщини.

29 травня Міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба здійснив свій перший закордонний візит до Угорщини у якості глави зовнішньополітичного відомства і зустрівся з Міністром зовнішньої економіки і закордонних справ Угорщини Петером Сійярто.

Співрозмовники відзначили обопільну зацікавленість у розбудові дружніх та добросусідських відносин, а також налаштованість відкрити нову сторінку двостороннього партнерства.

«Я передав проект спільного меморандуму Президента України Володимира Зеленського та Прем’єр-міністра Угорщини Віктора Орбана, який пропонується підписати в ході їх зустрічі. Я також запропонував реалізувати спільний великий проект - добудувати під патронатом Президента України та Прем’єр-міністра Угорщини сучасну лікарню у м. Берегово», - зазначив український Міністр.

Особливу увагу співрозмовники приділили питанням співпраці у стримуванні поширення COVID-19.

Як співголови українсько-угорської міжурядової економічної комісії міністри виступили за якомога швидше відновлення її роботи та погодилися, що вона має відігравати провідну роль у сприянні торговельно-економічній взаємодії між країнами.

"Немає жодних об’єктивних підстав для того, щоб між нами існували будь-які суттєві проблеми. Ми розраховуємо на те, що буде відновлена повноцінна підтримка Угорщиною України в НАТО", - зазначив Дмитро Кулеба.

Міністри обговорили конкретні можливості збільшення інвестицій України в Угорщину та Угорщини - в Україну, сприяння зміцненню позицій на ринках обох країн.

Особливу увагу міністри приділили питанням розбудови прикордонної інфраструктури, в тому числі модернізації пункту Чоп-Загонь та побудові нового пункту Дийда-Берегдарац.

У ході візиту сторони підписали Протокол між Урядом України та Урядом Угорщини про внесення змін до Рамкового договору між Урядом

України та Урядом Угорщини про надання кредиту на умовах пов'язаної допомоги та Меморандум про взаєморозуміння між Державним агентством з енергоефективності та енергозбереження України та Міністерством інновації та технології Угорщини. Угорщина підтримує суверенітет та територіальну цілісність України.

З 2015 р. в Угорщині пройшли лікування 43 та реабілітацію 54 військовослужбовці, оздоровлено 2235 дітей з сімей учасників АТО/ООС та східних регіонів України. Уряд Угорщини виділив кошти на відновлення та закупівлю обладнання амбулаторії в селі Валуйське, яка була зруйнована внаслідок агресії РФ проти України.

РОЗДІЛ 3
ТОРГОВЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ З ЧЕХІЄЮ ТА СЛОВАЧЧИНОЮ

3.1. Торговельні відносини України з Чехією

Країни Центрально-Східної Європи традиційно виступають важливими торговельними партнерами України, саме ці країни, на сучасному етапі сприяють реалізації її європейської стратегії інтеграції, яка в перспективі передбачає необхідність адаптації української зовнішньоторговельної політики до спільної торговельної політики Європейського Союзу. Враховуючи державну стратегію «повернення України до сім'ї європейських країн» та прагнення поглиблення зовнішньоторговельних відносин між ЦСЄ та Україною, в основі яких – торгівля товарами, дослідження застосування заходів ЄС щодо торговельного захисту та спільного митного тарифу, укладання угод у сфері торгівлі товарами з третіми країнами, зумовлює актуальність обраної теми дослідження та потребує вивчення та впровадження оптимальних шляхів побудови торговельних та дипломатичних відносин між країнами ЦСЄ та Україною, зокрема з Чеською Республікою, як з однією з найрозвиненіших країн цього регіону.

Теоретичні положення зовнішньоторговельної політики, причин, умов, що впливають на її розвиток, представлені в роботах таких учених, як А. Сміт, В. Баласубраманям, Дж. Вайнер, Д. Рікардо, Ш. Гефернан, М. Корден, Р. Кругман, Ф. Ліст, Р. Лєвін, Д. Ренелт, Р. Нельсон, М. Портер, М. Салісу та Д. Сапсфорд. Серед вітчизняних вчених це питання вивчали Л. Бакаєв, О. Білорус, І. Бураковський, В. Будкін, П. Буряк, В. Горбатенко, О. Гупало, Я. Жаліло, Є. Єгоров, Л. Кістерський, В. Козик, Г. Климко. З проголошенням 1 січня 1993 року незалежності Чеської Республіки характер і зміст українсько-чеських міждержавних відносин почав набувати позитивної динаміки, бо вже 3 січня

того ж року було встановлено дипломатичні відносини. На початкових етапах у двосторонньому співробітництві Україна віддавала перевагу політичній спів праці, а Чехія –торговельно-економічній. Особливо активно українсько-чеські контакти почали розвиватися після того, як 26 квітня 1995 року був підписаний Договір про дружні відносини і співробітництво між Україною та Чеською Республікою.

Станом на 1999 рік склався комплекс дружніх і партнерських відносин двох країн, що у 2000–2003 роки проявився у широкомасштабному активному торговельно-економічному співробітництві, але не безпроблемному. У 2000 році, згідно з вимогами ЄС, чеська сторона заявила про денонсацію Договору про безвізовий режим для громадян України, а в 2003 році денонсувала ще чотири угоди про: співпрацю в сільському господарстві; економічне і науково-технічне співробітництво; торговельні відносини; співпрацю в галузі ветеринарної медицини, що продемонструвало політичну складову в співробітництві двох країн. Протягом 2000–2003 років понад 40 міжурядових, міжвідомчих і регіональних українських делегацій торговельно-економічного спрямування відвідала Чеську Республіку, а 10 аналогічних чеських делегацій – Україну. Така активність сприяла щорічному зростанню українсько-чеської торгівлі на

10–12 %, у 2003 році взаємний товарообіг між країнами складав 530,7 млн дол..

Пожвавлення двостороннього торговельно-економічного співробітництва України і Чехії було також пов’язане з налагодженням зв’язків між підприємницькими і комерційними структурами двох країн, інвестиціями та кооперацією виробництва. Чеські підприємці протягом 2000–2003 років інвестували 40,7 млн дол. у 296 українські підприємства, а наприкінці 2003 року внесли 113 пропозицій щодо налагодження партнерства в Україні [1]. У 2004 році Чеська Республіка стала повноправним членом Європейського Союзу. В умовах членства Чехії в ЄС країна мала дотримуватися спільної політики у відносинах з країнами-нечленами, що означало втрату чинності

значної кількості українсько-чеських договорів і угод, але укладені нові договори й угоди сприяли розширенню українсько-чеської торгівлі, загальні обсяги якої за 2005 рік становили 971 млн дол. Подальше розширення торговельно-економічного співробітництва двох країн стримувалося сировинно-металургійною структурою українського експорту, недосконалою системою відшкодування податку на додану вартість в Україні, нецільовим використанням українською стороною чеських торговельних кредитів.

Однак в українсько-чеському співробітництві наростала інвестиційно-виробнича співпраця, кооперування, створення спільних підприємств, організовувалися політичні консультації. Проблемним специфічним питанням українсько-чеських відносин залишається погашення «ямбурзької» заборгованості України перед Чеською Республікою згідно з укладеною 30 червня 1997 року Угодою «Про умови завершення реалізації після 1 січня 1992 року на території України Угоди між Урядом СРСР і Урядом ЧССР про співробітництво в освоєнні Ямбурзького газового родовища, будівництво магістрального газопроводу Ямбург-Західний кордон СРСР і об'єктів Уральського газового комплексу та пов'язані з цим поставки природного газу з СРСР до ЧССР від 16 грудня 1985 року», яка була ратифікована Верховною Радою України 2 червня 1999 року [5]. Цим питанням цікавиться чеська сторона практично під час усіх двосторонніх переговорів. Відповідно до міжурядової Угоди, Україна визнала борг на суму 79,17 млн умовних розрахункових одиниць природного газу. Певні надії на врегулювання проблеми з'явилися у чеської сторони після прийняття Верховною Радою України Закону, яким Кабінетові Міністрів України дозволялося у 2004 р. здійснити відшкодування заборгованості у грошовій та / або товарній формі за рахунок коштів, передбачених на погашення державного боргу України. У зв'язку з цим Міністерство фінансів України підписало з українською фірмою «Арта – інвестиційні партнери» відповідний меморандум, за яким Міністерство не заперечувало проти придбання фірмою у Чехії Ямбурзької заборгованості. У

цьому контексті проведено низку переговорів, але можливості погасити заборгованість використані не були. Чеська Республіка підтримує євроінтеграційний курс України, чітко дотримуючись позиції Європейського Союзу. Незважаючи на відсутність спільного кордону, Чехія постійно приділяла Україні велику увагу. На сьогоднішній день Чеська Республіка є однією з найрозвиненіших країн і серед її основних торговельних партнерів – більшість країн це країни-члени ЄС. На рис. 1 показані основні країни-партнери з експорту України та Чехії. Традиційно основним торговельним партнером України з експорту товарів та послуг залишається Російська Федерація. На другому місці знаходиться Туреччина, потім йде Китай. Тобто українські товари та послуги восновному реалізуються на східному напрямку. Замикають п’ятірку основних партнерів України з експорту товарів та послуг дві країни-члени Європейського Союзу – Польща та Німеччина.

Серед п’ятірки основних країн-партнерів Чеської Республіки з експорту товарів та послуг – переважно країни-члени ЄС, основна з яких Німеччина. На другому місці з великим відставанням знаходиться Словаччина, потім йдуть Польща, Франція та Велика Британія. Тобто основним ринком збуту чеських товарів та послуг є ринок Європейського Союзу. На рис. 2 показані основні країни-партнери з імпорту товарів та послуг України та Чеської Республіки. Для України основним торговельним партнером з імпорту залишається Російська Федерація, на другому місці – Китай, потім йдуть Німеччина, Польща та Республіка Білорусь.

Варто зазначити, що серед країн-лідерів цієї групи частка країн-членів Європейського Союзу вища, до Польщі та Німеччини, за даними Держкомстату України, у 2013 році було продано товарів та послуг на суму 4,9 млн дол., а імпортовано на суму – 11,5 млн дол. Серед країн-основних партнерів Чеської Респуб ліки з імпорту товарів та послуг Німеччина також є основним партнером, причому експорт (50,4 млн дол.)товарів та послуг перевищує імпорт (36,7 млн дол.). Якщо основним ринком збуту чеських товарів є країни-члени Європейського Союзу, то серед основних країн-імпортерів товарів та послуг

виступають – Китай та Російська Федерація. Частка цих двох країн у імпорті Чехії досить суттєва – 23,3 млн дол. Окрім зазначених країн, Польща та Словаччина також є основними торговельними партнерами. Протягом періоду, що досліджується, економіко-дипломатичні відносини переважно набирають обертів. На рис. 3 та 4 показана динаміка розвитку торговельно-економічних відносин між Україною та Чеською Республікою у період з 2005 по 2013 рік. З обох графіків витікає: по-перше, до 2008 року обсяги торгівлі як товарами, так і послугами між двома країнами впевнено зростали, але на відрізку 2008–2010 років спостерігається різке падіння, яке пов'язане із світовою фінансовою кризою 2008–2009 років, після завершенні якої обсяги торгівлі почали збільшуватись. По-друге, Україна має стійке від'ємне зовнішньоторговельне сальдо із Чеською Республікою.

На рис. 5 та 6 відображено зовнішньоторговельну структуру товарів торгівлі країн, що досліджуються. Основними експортними товарами з України до Чехії є руди й концентрати, частка яких складає 57,3 %. На другому місці знаходяться електричні машини та устаткування, їхня частка – 13,5 %,потім йдуть нафта та продукти її переробки(7,7 %), чорні метали (7 %), деревина (2,7 %). Тобто основу експорту товарів з України в Чехію становить сировина. Засобин наземного транспорту чеського виробництва складають 22,5 % та займають, традиційно, перше місце серед імпорту товарів до України, ще з Радянських часів, і особливо це стосується локомотивобудування і трам ваїв. Основним постачальником локомотивів постійного струму для радянських залізниць був чеський завод «Škoda», а постачальником трамваїв – завод «Tatra». Особливо активізувалась торгівля між Україною та Чехією в цій галузі протягом підготовки України до Євро-2012. На другому місці знаходяться реактори, котли та устаткування, їх частка становить – 18,4 %,далі йдуть електричні машини та устаткування (12,1 %), полімерні матеріали (8,6 %) та вироби з чорних металів (4,2 %). У 2013 році, на відміну від 2012, при зу пинилось збільшення обсягів чеського імпорту до України, і вперше починаючи з 2009 року обсяги імпорту з Чехії зменшились. Зміна динаміки чеського

імпорту прослідковувалась і в попередньому, 2012 році: 157,9 % за 2011 рік, порівняно з відповідним періодом 2010 року і 105,5 % у 2012 році до відповідного періоду 2011 року. Згідно з даними Державної служби статистики України, протягом січня 2014 року обсяги товарообігу між Україною і Чеською Республікою збільшились на 8,4 % порівняно із січнем 2013 року, і склали 128,684 млн дол. Збільшення товарообігу відбулось виключно за рахунок збільшення українського експорту до Чехії [2]. Обсяги експорту українських товарів до Чеської Республіки за січень 2014 року збільшились на 18,9 %, порівняно з січнем 2013 року, і склали 78,058 млн дол.[3] Чеська Республіка залишається важливим торговельним партнером України в Європі (за даними 2013 року займає 6 місце за обсягами експорту з України та 8 місце за обсягами імпорту товарів до України). За загальними обсягами товарообороту Чехія посідає 18 місце в світі серед торговельних партнерів України.

В свою чергу, Україна посідає 23 місце серед основних торговельно-економічних партнерів Чеської Республіки. Однак негативною рисою українсько-чеської торгівлі залишається сировинний характер українського експорту: понад 85 % експорту становить давальницька сировина (залізорудна сировина та напівфабрикати з вуглецевої сталі). Натомість, чеська сторона постачає в Україну понад 90 % промислових виробів та продукції «високого переділу». Також варто відзначити, що обсяги інвестиційної діяльності держав в економіки одна одної залишається дуже незначними. Станом на 31.12.2013 р., чеською сто роною в Україну проінвестовано 80,8 млн дол., для порівняння, на початок 2013 року надійшло 81,0 млн дол. З проведеного аналізу можна зробити такі основні висновки:

1. Чеська Республіка підтримує євроінтеграційний курс України і продовжує розвиває дипломатичне та економічне співробітництво.

2. Основним ринком збуту чеських товарівта послуг традиційно виступає Європейський Союз, де головним партнером залишається Німеччина.

3. Переважна частка експорту товарів з України в Чехію становить сировинна продукція. Крім того, традиційно ми маємо від’ємне торгівельне

сальдо, незважаючи на те, що протягом січня 2014 року спостерігалося збільшення експорту за рахунок виключно української сторони.

4. Водночас, чеська сторона продовжує активно розвивати економічне співробітництво в галузі енергетики, транспорту, машинобудування, гірничодобувній промисловості.

Важливою складовою такого співробітництва є реалізація спільних проектів у сфері модернізації діючих та спорудженні нових атомних електростанцій, модернізації об'єктів теплоенергетики, транспортному машинобудуванні, що призведе до посилення розвитку дипломатичних та економічних відносин України з Чехією.

3.2. Торговельні відносини України з Словаччинною

Між Україною і СР широко розвиваються торговельні відносини. Основними і традиційними статтями експорту України є залізорудна сировина (марганцеві й залізні руди), електроенергія, чорне кам'яне вугілля, мінеральні добрива, різна хімічна продукція, плосковальцьовані вироби зі заліза і сталі, феросплави, продукція машинобудування, стальні труби і под. Найбільшими статтями українського імпорту зі Словаччини стали вогнетривка цегла, стрічки транспортерні, плоский прокат, магнезит, скляна тара, гербіциди, інші товари переробної промисловості.

До ключових питань українсько-словацьких відносин належить співробітництво у сфері етнонаціональної політики. За переписом 2001 р. в Україні налічувалося 6,4 тис. словаків, понад 90% з них мешкали у Закарпатській області. Словаки в Україні переживають період національного ренесансу. Діє низка національно-культурних товариств, зокрема Обласне культурно-освітнє товариство «Матіца Словенська» на Закарпатті, Товариство словацької культури ім. Людовіта Штура, Ужгородське товариство словаків, Словацьке товариство ім. М. Р. Штефаніка у Львові та два спільні товариства чехів та словаків «Матіца Волинська» в Луцьку, осередок чеського і

словацького товариства ім. Я. Коменського «Стромівка» в м. Дубно Рівненської області. У Сторожницькій та Ужгородській школах № 21відкрито класи зі словацькою мовою навчання. В усіх інших населених пунктах, де компактно проживають словаки, учні мають змогу вивчати словацьку мову факультативно. У 2006–2007 н. р. у 12 школах Словаччини українську мову вивчали близько 600 учнів. Українська мова вивчається у Медичній школі в Гуменному, гімназії в Пряшеві.

Характеризуючи договірно-правову базу українсько-словацьких відносин за останні роки звернемо увагу на те, що упродовж 2009–2011 рр. підписано: Протокол про співробітництво при підготовці нормативно-правових актів у сфері державної служби між Головним управлінням державної служби України та Міністерством праці, соціальних справ та сім'ї Словацької Республіки (підписано з набуттям чинності 8 жовтня 2009 р.); Протокол про співробітництво між Міністерством закордонних справ України та Міністерством закордонних справ СР, а також План українсько-словацьких консультацій між МЗС України та МЗС СР на 2010 р. та Протокол між Адміністрацією Державної прикордонної служби України та Міністерством внутрішніх справ СР про обмін інформацією (підписано з набуттям чинності 15 квітня 2010 р.); Угоду між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про скасування консульських зборів (підписана 6 жовтня 2010 р. і чинна з 23 березня 2011 р.); Протокол про внесення змін і доповнень до Угоди між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про повітряне сполучення (підписано б жовтня 2010 р. і чинний з 26 листопада 2011 р.); Угоду між Урядом Російської Федерації, Урядом Словацької Республіки та Кабінетом Міністрів України про перевезення ядерних матеріалів між Російською Федерацією та Словацькою Республікою через територію України (підписана 21 жовтня 2010 р. і чинна з 23 травня 2011 р.); Угоду між Держспоживстандартом України та Управлінням зі стандартизації, метрології та випробувань Словацької Республіки і про співробітництво у сфері стандартизації, метрології та оцінки відповідності (підписана з набуттям

чинності 28 жовтня 2010 р.); Угоду між Міністерством оборони України і Міністерством оборони Словацької Республіки про співробітництво у військовій сфері (підписана з набуттям чинності 24 квітня 2011 р.); Угоду між Україною та Словацькою Республікою про внесення змін до Угоди між Україною і Словацькою Республікою про місцевий прикордонний рух від 17 червня 2011 р. (підписана 17 червня 2011 р. і чинна з 29 грудня 2011 р.).

Словаччина допомагає і передає Україні свій досвід європейської та євроатлантичної інтеграції. У цьому контексті зазначимо дуже активну співпрацю українських (Національний інститут стратегічних досліджень) та словацьких (Словацька асоціація зовнішньої політики) експертів, зокрема в рамках проекту Національний конвент України щодо ЄС. З цього приводу 25 липня 2012 р. у Міністерстві закордонних справ СР відбулася зустріч директора Національного інституту стратегічних досліджень України (НІСДУ) А. Єрмолаєва з державним секретарем МЗС Словацької Республіки П. Буріаном. Обговорювались і загальні питання підтримки словацькою стороною європейської інтеграції України, і конкретні проекти, за котрими співпрацюють держави у рамках реалізації євроінтеграційних амбіцій України. Дискусія переважно точилася навколо проекту «Національний конвент щодо Європейського Союзу в Україні», саме з метою участі у підсумковому пленарному засіданні якого і було організовано робочий візит в Україну 11-12 липня 2012 р. державного секретаря МЗС СР П. Буріана. Зважаючи на те, що головним реалізатором проекту від Словаччини постала провідна словацька неурядова організація у сфері зовнішніх відносин — Словацька асоціація зовнішньої політики, директора НІСДУ А. Єрмолаєва під час його зустрічі з держсекретарем МЗС СР П. Буріаном супроводжував керівник Дослідницького центру Словацької асоціації зовнішньої політики О. Дулеба. У процесі зустрічі А. Єрмолаєв висловив удячність словацькій стороні за її (в особі зовнішньополітичного відомства Словаччини) активну підтримку в реалізації проекту «Національний конвент щодо Європейського Союзу в Україні».

У 2014–2015 роках основним питанням українсько-словацьких відносин стала організація реверсних постачань газу.

Висновок до розділу 3

Чеська Республіка є важливим економічним партнером України в Європі. У 2019 році Чехія посіла 15 місце за обсягами торгівлі товарами України у світі і 7 місце серед країн Європи за обсягами українського експорту. У свою чергу, Україна знаходиться на 22 місці серед зовнішньоторговельних партнерів Чехії.

За даними української статистики, зовнішньоторговельний обіг товарами і послугами між Україною та ЧР у 2019 р. зріс на 9,3% та досяг рекордного рівня - 2238,1 млн. доларів США. Обсяги експорту українських товарів та послуг до Чехії збільшились на 5,4% і склали 1 млрд. 12,8 млн. дол. США. Обсяги імпорту товарів і послуг з Чехії зросли на 12,7 % і склали 1 млрд. 225,4 млн. дол. США. Негативне сальдо зовнішньоторговельного обігу товарами і послугами за підсумками 2019 р. склало 212,6 млн. дол. США.

Обсяги двостороннього товарообігу товарами між Україною та Чехією у 2019 р. зросли на 9% та сягнули 2086,5 млн. дол. США. При цьому, експорт з України до ЧР збільшився на 4,9% і становив 921 млн. дол. США, а чеський імпорт зріс на 12,6% та досяг рівня 1165,5 млн. дол. США. Негативне для України сальдо торгівлі товарами становило 244,5 млн. дол. США.

Основні товарні позиції українського експорту в Чехію: руда, шлаки, попіл – 40,7% від загального обсягу; електричні машини і устаткування – 22,8%; чорні метали – 6,2%; паливо мінеральне, нафта, електроенергія – 4,8%; деревина і вироби з неї – 4,6%; реактори ядерні, котли, устаткування – 2,6%.

Основні товарні позиції імпорту з Чехії в Україну: реактори ядерні, котли, устаткування – 19,9%; засоби наземного транспорту – 19,6%; електричні машини і устаткування – 12,9%; паливо мінеральне, нафта і продукти її

перегонки – 11,5%; полімерні матеріали, пластмаси – 4,7%; прилади та апарати оптичні, фотографічні – 2,7%

На тлі економічної кризи, спричиненої пандемією коронавірусу, українсько-чеський товарообіг протягом січня-травня 2020 р. скоротився на 28,5% та становив 601,4 млн. дол. США. Експорт з України в ЧР зменшився на 29,9% і становив 288,8 млн. дол. США. Імпорт скоротився на 27,2% та становив 312,6 млн. дол. США. Сальдо було негативним для України і становило 23,8 млн. дол. США.

Станом на 31.03.2020 р. обсяги чеських інвестицій в економіку Україну становили 160,8 млн. дол. США. За інформацією чеської сторони, в Україні діє понад 200 представництв чеських компаній.

Важливу координаційну роль у сфері двосторонньої торговельно-економічної співпраці відграє Українсько-чеська змішана комісія з економічного, промислового та науково-технічного співробітництва, останнє (восьме) засідання якої відбулось 11-12 червня 2018 р. у м. Прага.

Між Україною і СР широко розвиваються торговельні відносини. Основними і традиційними статтями експорту України є залізорудна сировина (марганцеві й залізні руди), електроенергія, чорне кам'яне вугілля, мінеральні добрива, різна хімічна продукція, плосковальцьовані вироби зі заліза і сталі, феросплави, продукція машинобудування, стальні труби і под. Найбільшими статтями українського імпорту зі Словаччини стали вогнетривка цегла, стрічки транспортерні, плоский прокат, магнезит, скляна тара, гербіциди, інші товари переробної промисловості.

До ключових питань українсько-словацьких відносин належить співробітництво у сфері етнонаціональної політики. За переписом 2001 р. в Україні налічувалося 6,4 тис. словаків, понад 90% з них мешкали у Закарпатській області. Словаки в Україні переживають період національного ренесансу. Діє низка національно-культурних товариств, зокрема Обласне

культурно-освітнє товариство «Матіца Словенська» на Закарпатті, Товариство словацької культури ім. Людовіта Штура, Ужгородське товариство словаків, Словацьке товариство ім. М. Р. Штефаніка у Львові та два спільні товариства чехів та словаків «Матіца Волинська» в Луцьку, осередок чеського і словацького товариства ім. Я. Коменського «Стромівка» в м. Дубно Рівненської області. У Сторожницькій та Ужгородській школах № 21відкрито класи зі словацькою мовою навчання. В усіх інших населених пунктах, де компактно проживають словаки, учні мають змогу вивчати словацьку мову факультативно. У 2006–2007 н. р. у 12 школах Словаччини українську мову вивчали близько 600 учнів. Українська мова вивчається у Медичній школі в Гуменному, гімназії в Пряшеві.

Характеризуючи договірно-правову базу українсько-словацьких відносин за останні роки звернемо увагу на те, що упродовж 2009–2011 рр. підписано: Протокол про співробітництво при підготовці нормативно-правових актів у сфері державної служби між Головним управлінням державної служби України та Міністерством праці, соціальних справ та сім'ї Словацької Республіки (підписано з набуттям чинності 8 жовтня 2009 р.); Протокол про співробітництво між Міністерством закордонних справ України та Міністерством закордонних справ СР, а також План українсько-словацьких консультацій між МЗС України та МЗС СР на 2010 р. та Протокол між Адміністрацією Державної прикордонної служби України та Міністерством внутрішніх справ СР про обмін інформацією (підписано з набуттям чинності 15 квітня 2010 р.); Угоду між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про скасування консульських зборів (підписана 6 жовтня 2010 р. і чинна з 23 березня 2011 р.); Протокол про внесення змін і доповнень до Угоди між Урядом України та Урядом Словацької Республіки про повітряне сполучення (підписано б жовтня 2010 р. і чинний з 26 листопада 2011 р.); Угоду між Урядом Російської Федерації, Урядом Словацької Республіки та Кабінетом Міністрів України про перевезення ядерних матеріалів між Російською

Федерацією та Словацькою Республікою через територію України (підписана 21 жовтня 2010 р. і чинна з 23 травня 2011 р.); Угоду між Держспоживстандартом України та Управлінням зі стандартизації, метрології та випробувань Словацької Республіки і про співробітництво у сфері стандартизації, метрології та оцінки відповідності (підписана з набуттям чинності 28 жовтня 2010 р.); Угоду між Міністерством оборони України і Міністерством оборони Словацької Республіки про співробітництво у військовій сфері (підписана з набуттям чинності 24 квітня 2011 р.); Угоду між Україною та Словацькою Республікою про внесення змін до Угоди між Україною і Словацькою Республікою про місцевий прикордонний рух від 17 червня 2011 р. (підписана 17 червня 2011 р. і чинна з 29 грудня 2011 р.).

Словаччина допомагає і передає Україні свій досвід європейської та євроатлантичної інтеграції. У цьому контексті зазначимо дуже активну співпрацю українських (Національний інститут стратегічних досліджень) та словацьких (Словацька асоціація зовнішньої політики) експертів, зокрема в рамках проекту Національний конвент України щодо ЄС. З цього приводу 25 липня 2012 р. у Міністерстві закордонних справ СР відбулася зустріч директора Національного інституту стратегічних досліджень України (НІСДУ) А. Єрмолаєва з державним секретарем МЗС Словацької Республіки П. Буріаном. Обговорювались і загальні питання підтримки словацькою стороною європейської інтеграції України, і конкретні проекти, за котрими співпрацюють держави у рамках реалізації євроінтеграційних амбіцій України. Дискусія переважно точилася навколо проекту «Національний конвент щодо Європейського Союзу в Україні», саме з метою участі у підсумковому пленарному засіданні якого і було організовано робочий візит в Україну 11-12 липня 2012 р. державного секретаря МЗС СР П. Буріана. Зважаючи на те, що головним реалізатором проекту від Словаччини постала провідна словацька неурядова організація у сфері зовнішніх відносин — Словацька асоціація зовнішньої політики, директора НІСДУ А. Єрмолаєва під час його зустрічі з

держсекретарем МЗС СР П. Буріаном супроводжував керівник Дослідницького центру Словацької асоціації зовнішньої політики О. Дулеба. У процесі зустрічі А. Єрмолаєв висловив удячність словацькій стороні за її (в особі зовнішньополітичного відомства Словаччини) активну підтримку в реалізації проекту «Національний конвент щодо Європейського Союзу в Україні».

У 2014–2015 роках основним питанням українсько-словацьких відносин стала організація реверсних постачань газу.

РОЗДІЛ 4
МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ВИШЕГРАДСЬКОЇ ЧЕТВІРКИ.

Започаткуванню співробітництва (в рамках Вишеградської групи) Польщі, Угорщини та Чехословаччини в лютому 1991 р. сприяло кілька обставин, одні з них мали об'єктивний характер, другі – залежали від суб'єктивних намірів центральноєвропейських політичних лідерів. Насамперед об'єднання сформували країни, які утворюють т.зв. класичну Центральну Європу, поділяючи географічне розташування та інші тенденції історичного розвитку, разом із входженням (у певні періоди) до єдиних державних утворень чи до табору країн-сателітів СРСР1 . Зауважимо, що V4, на відміну від інших субрегіональних утворень, до складу яких входять і постсоціалістичні країни (Центральноєвропейська ініціатива, Центральноєвропейська угода про вільну торгівлю) не розширювала свій склад, крім розширення «трійки» засновників до «четвірки» через утворення 1 січня 1993 р. незалежних Чеської та Словацької республік. Інституалізації об'єднання також сприяли історичні прецеденти співробітництва цих держав, у т.ч. домовленості, досягнуті у XIV ст., переговори, що велися між екзильними урядами під час Другої світової війни, соціалістичний досвід господарської співпраці в рамках Ради економічної взаємодопомоги, дисидентські проекти.

Заповнення політичного вакууму, який сформувався після колапсу «старої системи», розпаду інтеграційних об'єднань, що існували в регіоні у повоєнний період (ради економічної взаємодопомоги, організації Варшавського договору). Уже під час Паризького саміту ОБСЄ (листопад 1990 р.) представники центральноєвропейської «трійки» проводили консультації щодо шляхів інтеграції із Західною Європою. Наголошувалося на потребі подолання

національного егоїзму держав, їх співпраці як складника загальноєвропейського процесу.

Найбільшу роль в інституціоналізації утворення відіграли Президент Чехословаччини В. Гавел, який ініціював перші переговори центральноєвропейських високопосадовців у Братиславі у березні 1990 р., а також прем'єр-міністр Угорщини Й. Антал. Саме з його ініціативи була проведена наступна зустріч в угорському м. Вишеград, де, власне, у лютому 1991 р. і було прийнято рамковий установчий документ – «Декларацію про співробітництво між Польською Республікою, Чехословацькою Федеративною Республікою й Угорською Республікою на шляху до європейської інтеграції». Основними завданнями нового об'єднання було визначено:

• відновлення національної незалежності, демократії та свободи;

• ліквідація залишків тоталітарного режиму в усіх сферах суспільного, економічного й духовного життя;

• формування парламентської демократії та сучасної правової держави, визнання пріоритетності прав і свобод людини;

• сприяння становленню сучасної ринкової економіки;

• усебічна інтеграція до європейських систем політики, економіки, безпеки та права.

Упродовж подальших зустрічей лідерів центральноєвропейських держав були узгоджені принципи їх співробітництва, з-поміж яких уникнення створення спільних бюрократичних структур; обрання формату щорічних самітів; пріоритетність завдання координації зовнішньополітичної діяльності.

До перших результатів, досягнутих у 1990-х роках завдяки співпраці в рамках Вишеграда, можна віднести:

• становлення процедур форуму щодо обговорення спільних проблем у «приватній обстановці»4 ;

• розроблення програми торгівлі з Радянським Союзом, яка не була реалізована через його розпад;

• підписання європейських угод (про асоціацію) між Чехословаччиною, Угорщиною, Польщею та Європейськими співтовариствами у грудні 1991 р.;

• сприяння демократизації Словаччини після періоду авторитарного прем'єрства В. Мечіара (1993–1998 рр.).

Однак уже у другій половині першого постсоціалістичного десятиріччя помітними стали певна стагнація співпраці між країнами Вишеградської четвірки, відсутність взаємовигідних ініціатив, про що свідчить навіть скорочення кількості формальних зустрічей і переговорів. Позитивні тенденції намітилися лише у другій половині 1998 р. після демократичних виборів у Словаччині, коли сусідні держави сконцентрували зусилля довкола досягнення стратегічної мети – набуття членства в НАТО та ЄС. Регулярні консультації, узгодження позицій і коор динація кроків на міжнародній арені забезпечили одночасний вступ цих країн до Євросоюзу.

У контексті приєднання до Європейського Союзу керівники Вишеградської четвірки визначили нові сфери співробітництва, з-поміж яких зміцнення ідентичності центральноєвропейського регіону; реалізація регіональних ініціатив; співпраця в рамках ЄС; обмін досвідом із країнами, що розпочали процес інтеграції. Водночас досягнення стратегічної мети сприяло зростанню настроїв про недоцільність регіонального співробітництва, наростанню гетерогенних тенденцій у «четвірці», зокрема пов'язаних із прагненням Польщі до регіонального лідерства. Однак підписання у 2004 р. Кромерізької декларації, в якій було зафіксовано нові пріоритети співпраці центральноєвропейських країн у контексті їх членства в ЄС, продемонструвало, що група успішно подолала етап кризи. Зазначимо, що імплементація Копенгагенських критеріїв, а також єдиних європейських стандартів на початку 2000-х років сприяла розвитку економічного співробітництва між центральноєвропейськими державами, які почали взаємодіяти між собою на основі єдиних правил гри.

Водночас відповідно до більшості експертних оцінок поглиблена співпраця щодо регіональної інтеграції в економічній і культурній сферах так і

не мали відчутних результатів. Політична еліта країн Вишеграда виявилася неспроможною відмовитися від політики використання етнічних, історико-культурних розбіжностей для задоволення внутрішньої, зокрема електоральної, кон'юнктури, а взаємна економічна конкуренція завадила об'єднанню зусиль для завоювання зовнішніх ринків. Саме через неефективність винятково політичного співробітництва, починаючи з 2000-х років, у межах почала досить активно розвиватися співпраця між неурядовими організаціями й іншими структурами громадянського суспільства, чому сприяло насамперед створення Міжнародного Вишеградського фонду.

Також була налагоджена кооперація між різноманітними галузевими міністерствами «четвірки», що, своєю чергою, додало співробітництву технократичного характеру6 . Конструктивна співпраця V4 щодо планування бюджету ЄС на 2007–2013 рр. засвідчила, що центральноєвропейські держави виявилися спроможними до результативної взаємодії та подолання національних розбіжностей, насамперед за наявності значних стимулів. У таких випадках V4 спроможна успішно відстоювати свої інтереси у загальноєвропейському масштабі. Порівняно безболісне проходження Вишеградської четвірки через етап кризи в ЄС також підтвердило припущення, що низький рівень інституціоналізації об'єднання сприя в більш гнучкому реагуванню на зовнішні виклики. Упродовж останніх років основним рушієм поглиблення співпраці в рамках V4 можна вважати Словаччину, під час головування якої у 2011 р. (Братиславська декларація) було визнано, що одним із пріоритетів «четвірки» є співробітництво із країнами Східного Партнерства.

За даними соціологічних досліджень, найбільшу обізнаність щодо регіональної співпраці виявлено саме серед словацького суспільства: у 2003 р. 56 % респондентів засвідчили, що вони знайомі з діяльністю V4 (44 % угорців, 39 поляків і 35 % чехів). Слід очікувати, що міжнародні пріоритети Словаччини на найближчу перспективу залишатимуться незмінними, про що засвідчили ухвалені у січні 2013 р. «Пріоритети зовнішньої політики СР на 2013 р.», у яких

наголошується на розвитку дружніх відносин із сусідніми державами та сприянні діяльності основ них регіональних форматів, передусім.

Водночас традиційно на лідерство у «четвірці» претендує Польща як найбільша регіональна економіка та геополітичний гравець. При цьому прем'єр Угорщини В. Орбан у публічних виступах 2012– 2013 рр., можливо з огляду на конфлікт з європейськими провідними державами, заявив, що «країни Центральної та Східної Європи мають проводити власну політику, не озираючись на Європейський Союз», для чого необхідно «створити можливість якомога глибшого економічного співробітництва у Центральній Європі».

Слід зазначити, що протягом останніх років, незважаючи на певні розбіжності, «четвірка» виявилася здатною виробити консолідовану позицію щодо розширення ЄС на Балканах, зокрема щодо приєднання Хорватії, початку переговорів з Чорногорією та надання статусу кандидата Сербії. Таким чином, незважаючи на зростання значення (в загальному порядку денному) інших питань – економічних, податково-бюджетних, інституційних – Вишеградські країни, як і раніше, чітко заявляють про свою підтримку розширення політики європейської інтеграції. Група також має позитивний досвід щодо узгодження зовнішніх ініціатив, про що свідчить прецедент 2011 р., коли в контексті подій т.зв. арабської весни держави V4 запропонували передати ноу-хау демократизації та модернізації країнам Північної Африки та Близького Сходу11. З-поміж консолідованих рішень, прийнятих у 2013 р., стратегічний характер має насамперед ініціатива щодо формування спільного військового підрозділу, а також спроби налагодження енергетичної та інфраструктурної співпраці, взаємодії з Північними та Балтійськими країнами. Водночас, незважаючи на прагнення учасників Вишеградської групи підвищити рівень енергетичної безпеки шляхом диверсифікації постачальників та об'єднання в єдину центральноєвропейську енергетичну інфраструктуру, конкретні рішення й досі не готові. Обговорюються варіанти технології видобутку сланцевого газу у Польщі, постачання скрапленого природного газу через термінали на Балтійському та Адріатичному морях, збереження атомної енергетики з

подальшим розвитком цієї галузі12. Незважаючи на те, що V4 бракує внутрішньої єдності (на зразок Бенілюксу) група має потенціал, щоб представляти об'єднану позицію всередині Європейського Союзу.

У цьому контексті слід зазначити, що відповідно до Лісабонського договору, який унормовує інституційні процедури в ЄС, Польща, Чехія, Словаччина та Угорщина отримали разом 46 голосів у Європейській Раді13. Крім того, про певне друге дихання Вишеграда свідчить його активне позиціювання всередині ЄС і в сусідніх державах як носія т.зв. центральноєвропейського духу, що базується на поєднанні традицій, креативності й модерних структур в економіці та соціальній сфері. Водночас можна дійти висновку, що як форма регіонального співробітництва Вишеградська четвірка може ефективно функціонувати в межах ЄС доти, доки доповнює інші платформи для співробітництва та сприяє процесу поглиблення європейської інтеграції. Із цією метою V4 запропонувала свою модель регіональної співпраці як приклад для країн Західних Балкан і Східної Європи.

На сьогодні центральноєвропейським країнам, очевидно, бракує лобістського потенціалу для просування власної позиції серед решти членів ЄС, а кількість голосів, які мають в європейських інститутах країни Вишеграда та їх північні сусіди, не становить кваліфіковану більшість.

Тому їхнім стратегічним завданням є отримання підтримки держав, які мають велику економічну, політичну та інституційну вагу, насамперед Німеччини та Франції. Нині завдяки новим форматам взає модії із цими країнами вдалося досягти сприятливих для Вишеградської четвірки рамок фінансування у 2014–2020 рр. Тим більше, що є достатньо обґрунтованою позиція, висловлена прилюдно спікером парламенту Угорщини Л. Ковнером, про те, що Центральна Європа, у разі виходу із кризи, в якій вона перебуває, стане найбільш конкурентоспроможним регіоном в усій Європі26. Саміт V4, що відбувся 6 березня 2013 р. за участі канцлера Німеччини А. Меркель та Президента Франції Ф. Олланда, засвідчив, що країни Веймарського

трикутника також зацікавлені у зміцненні військового потенціалу центральноєвропейських країн.

Слід зазначити, що, незважаючи на зближення європейських пріоритетів країн V4, їх інтереси мають і певні відмінності. Так, Угорщина найбільше постраждала від кризи, однак, за результатами 2012 р., уже зуміла зменшити дефіцит бюджету. У публічних виступах лідер Угорщини В. Орбан наголошує на «історії успіху» Угорщини, яка подолала економічну прірву, в якій перебувала на початку його прем'єрства.

Водночас економічний євроскептицизм, доповнений авторитарними тенденціями в управлінні, змушує європейські інститути приділяти цій країні особливу увагу. При цьому падіння рейтингу правлячої партії ФІДЕС за рік до запланованих на весну 2014 р. парламентських виборів спонукає прем'єр-міністра Угорщини В. Орбана шукати підтримку в закордонних угорців, надаючи їм можливість скористатися виборчим правом через здобуття угорського громадянства. Утім політика подвійного громадянства уже призвела до протистояння зі Словаччиною та, враховуючи латентний конфлікт з Україною щодо регулювання цього статусу для угорців, які проживають на території Закарпатської області, може ускладнити вироблення спільної позиції V4 з приводу пріоритетів співробітництва зі східноєвропейськими партнерами.

Разом з тим ці розбіжності нейтралізує насамперед Дунайська стратегія розвитку, схвалена ЄС з ініціативи Будапешта, а також роль «мосту», яку відіграє ця країна між центральноєвропейськими та балканськими країнами. Тим більше, що на тлі конфронтації з країнами «старої Європи», уряд В. Орбана приділяє особливу увагу участі в регіональних європейських об'єднаннях, зокрема у зв'язку з головуванням Угорщини в Центральноєвропейській ініціативі у 2013 р. та у V4 у другій половині 2013 р. Словацька Республіка, незважаючи на повторне формування лівоцентристського уряду Р. Фіцо навесні 2012 р., не лише не відмовилася від зовнішньополітичної місії поширення демократичних цінностей у країнах Західних Балкан і Східної Європи, започаткованої у 1998– 2006 рр.

правоцентристськими коаліціями, а й додала до своєї проєвропейської політики реалізму технократичного характеру, припинивши ескалацію більшості конфліктів європейського масштабу.

Ідеться про безболісне виділення внеску в Європейський стабілізаційний механізм на відміну від демаршу 2011 р., уникнення критики Угорщини за її політику підтримки закордонних співвітчизників, відчутна лібералізація візового режиму, зокрема з Україною, що має сприяти пожвавленню торгівлі та інвестицій у словацьку економіку28. Водночас Словаччина – єдина держава Вишеграда, яка входить до єврозони та змушена якомога тісніше координувати свою економічну політику із країнами ядра ЄС. Польща зазнала найменших втрат від кризи, продемонструвавши упродовж останніх років навіть зростання, посівши відповідне місце в переліку шести найбільших європейських економік. Відповідно до проекту бюджету на 2014–2020 рр. Варшава набуває статусу найбільшого отримувача допомоги ЄС з-поміж усіх країн-членів (майже 106 млрд євро)29, а в регіоні Центральної та Східної Європи відіграє роль своєрідного інтеграційного центру для колишніх постсоціалістичних країн, що вже зазначалося.

Водночас, з огляду на те, що Варшаві у другій половині 2011 р., тобто під час головування в ЄС, не вдалося реанімувати ініціативу «Східне партнерство» як пріоритетний інструмент східної політики, Польща упродовж наступних років змушена це робити за рахунок зміцнення союзництва із сусідніми малими державами та завдяки запровадженню привабливих можливостей для Німеччини. Чеська Республіка залишається, за оцінками інвесторів, найбільш привабливою для вкладення капіталу, зокрема завдяки прозорій податковій системі, розвиненій інфраструктурі та наближеності до європейського центру. Прямі вибори взимку 2013 р. на посаду Президента М. Земана означають очікуване посилення проєвропейських настроїв у Празі та її готовність проводити спільну економічну політику з іншими країнами та інститутами ЄС30. Так, новообраний президент уже заявив, що, навідміну від свого попередника євроскептика В. Клауса, є «єврофедералістом» і прихильником

введення єдиної європейської валюти – євро31. При цьому основні пріоритети зовнішньої політики ЧР, сформульовані у липні 2011 р., передбачають, що, крім орієнтації на НАТО і США у сфері безпеки, основними економічними партнерами Праги залишатиметься Німеччина й Польща, що означає формування т.зв. центральноєвропейської вертикалі. Чеська Республіка також (подібно до Угорщини) відмовилася від регіонального лідерства у Центральній і Східній Європі на користь Польщі, підсилюючи активність серед інших країн ЄС. Варто зазначити: оскільки Європейський Союз не отримав від США очікуваної допомоги в подоланні фінансової кризи, що сприяє формуванню конфлікту між цими центрами сили, країни Нової Європи, які дотримуються атлантичної геополітичної орієнтації, змушені балансувати між європейськими й іншими зовнішньополітичними пріоритетами.

Водночас з їх інтересами, враховуючи узгодженість позицій «четвірки», вимушені рахуватися інші члени ЄС, пам’ятаючи, зокрема, про перешкоди, які чинила Чеська Республіка та Польща у 2008–2009 рр. у процесі ратифікації Лісабонського договору. Таким чином, можна стверджувати, що країни V4 знаходяться на стадії облаштування певної ніші в європейській політиці, яка дасть змогу підвищити їх колективну роль та більш ефективно захищати національні інтереси. Аналізуючи Східну політику країн Вишеградської четвірки, варто зауважити, що Польща залишається прибічником підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС за будь-яких умов, оскільки саме цей формат допоможе вирішити, на думку її посадовців, проблему дотримання демократичних стандартів і вибіркового правосуддя. Водночас у травні-червні 2013 р. у заявах міністра закордонних справ Польщі Р. Сікорського були озвучені певні сумніви щодо спроможності Києва виконати всі завдання ЄС. Тому оприлюднена позиція полягає у підтримці підписання угоди про асоціацію на Вільнюському саміті, однак при одночасному забезпеченні в Україні сталості функціонування демократичних інститутів.

Подібно до північної сусідки, Словаччина теж дотримується тези про необхідність підписання цього документа на саміті Східного партнерства у

Вільнюсі восени 2013 р., що було продемонстровано під час зустрічі президентів І. Гашпаровича, лідера Польщі Б. Коморовського із Президентом України В. Януковичем. Подібний сценарій загалом підтримує Чеська Республіка, але представники цієї країни в оприлюднених заявах пов'язують цей крок з вирішенням «справи Ю. Тимошенко». Угорщина, маючи специфічні відносини з Україною в етнополітичній сфері, у латентній формі вважає їх ключем до розв'язання питання про європейську перспективу нашої держави. Водночас навіть узгодження політики центральноєвропейських країн у рамках Вишеградської групи, зростання її ефективності й технократичності способом уникнен ня конфліктних ситуацій в умовах кризи, входження до складу тимчасових внутрішньоєвропейських альянсів не гарантує просування спільних інтересів у рамках інститутів ЄС. Узгоджені позиції з урядами європейських країн можуть бути знівельовані після зміни парламентських коаліцій у країнах-партнерах (зокрема, восени 2013 р. відбудуться вибори в Німеччині).

Крім того, слід брати до уваги наростання розбіжностей між Францію та Німеччиною, пов'язаних із різними підходами до вирішення європейської кризи й соціальними пріоритетами в її умовах, а також відвертий скептицизм Великої Британії щодо можливостей поглиблення інтеграції чи принаймні збереження її сучасного рівня. Крім того, виборчі цикли у країнах V4 не гармонізовані, а отже, результати діалогу «четвірки» залежать від характеру європейських програм урядів і президентів, які переобираються у Варшаві, Будапешті, Празі та Братиславі. Таким чином, в оцінці потенціалу впливу V4 на політику ЄС слід уникати крайнощів – і переоцінення її потенціалу порівняно з європейськими «важковаговиками», і нехтуванням її можливостями. Головна перевага Вишеграда полягає в організації значної кількості зустрічей, форумів, «круглих столів», під час яких є можливість спробувати узгодити спільні позиції та політику з іншими членами Співтовариства.

ВИСНОВОК

Європейський Союз, керуючись стратегією політики обумовленості, зумів інтегрувати (в інституційному та процесуальному сенсах) країни, які за геополітичною ознакою у постсоціалістичний період мали б належати до центральноєвропейського регіону (разом із Польщею, Угорщиною, Чеською і Словацькою Республіками). Якщо для країн, об'єднаних у Вишеградській четвірці (V4), зовнішні чинники позитивно корелювали із проектом «повернення в Європу», то для України цей напрям не розглядався як єдина альтернатива, оскільки вона реалізувала різні моделі зовнішньої політики на Заході та Сході. Три з чотирьох країн Вишеградської групи є безпосередніми сусідами України, саме тому відносини з ними мають бути з-поміж пріоритетів зовнішньої політики.

Так чи інакше, стосунки із центральноєвропейським регіоном упродовж попередніх десятиріч або перебували в тіні відносин із провідними світовими і регіональними акторами – США, Росією, Китаєм, ЄС загалом, або ж не мали системного характеру і не сформували доданої вартості до прискорення процесу європейської інтеграції України. На даному етапі ЄС пропонує Україні модель відносин політичної асоціації та економічної інтеграції.

Саме важливість для України підписання Угоди про асоціацію з ЄС на саміті Східного партнерства у Вільнюсі (листопад 2013 р.), а отже, необхідність розширення кола прихильників серед держав-членів, є об'єктивною передумовою для вироблення чітко сформульованих пріоритетів відносин із Вишеградською групою.

Як свідчить аналіз формату взаємовідносин усередині «четвірки» та змісту рішень, що приймаються Європейською Спільнотою, центральноєвропейська група, незважаючи на існуючі розбіжності інтересів, відкриті й латентні конфлікти, має потенціал певного впливу на загальноєвропейську політику, зокрема щодо східних сусідів. Важливого

значення набуває факт підписання та подальшої ратифікації угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а також матиме застосування досвіду впровадження європейських стандартів, передбачених цим документом і вже імплементованих центральноєвропейськими сусідами, а також запозичення успішних зразків та уникнення помилкових рішень при модернізації соціально-економічного життя й адаптації законодавства до норм ЄС.

У середньостроковій перспективі відносини між Україною та державами Вишеградської четвірки набуватимуть економічного характеру (з огляду на близьке географічне розташування) та сприятимуть налагодженню бізнес-зв'язків. Однак взаємодія із центральноєвропейськими країнами може набути нової якості після розв'язання чи принаймні пом'якшення етнічних, історико-культурних конфліктів, що виникли між суспільствами. За цих умов міжлюдські контакти, традиційно розвинені у цьому регіоні, в подальшому сприятимуть реалізації спільних гуманітарних проектів, формуванню атмосфери т.зв. центральноєвропейського духу.

Підбиваючи підсумки, можна констатувати, що, поза сумнівом, польські головування у Вишеградській четвірці з кожним разом зазвичай скеровувалися на зміцнення регіональних інструментів усередині ЄС. Це особливо важливо зараз, за умови його економічної та інституційної кризи. Це, втім, не означає, що діяльність польського головування була спрямована тільки і винятково на розв'язання проблем усередині Євросоюзу.

Останнє польське головування довело це найліпшим чином. Активність «назовні» структур Євросо юзу служить, з одного боку, зміцненню власної позиції у ЄС, а з другого – розширює сферу власної безпеки через подолання бар'єрів у співробітництві ЄС і НАТО зі східними та південними партнерами та сприяння їх політичній і економічній стабілізації. Вона дає змогу також посилити або принаймні зберегти власний регіональний інтеграційний потенціал по відношенню до держав Центральноїта Східної Європи, що,

безперечно, варто віднести до одного з головних завдань, які нині стоять перед польською державою.

Крім того, оцінюючи обґрунтованість розвитку співробітництва у рамках Вишеградської групи, можна визнати, що головування Польщі у Групі кожного разу є спробою підтвердити доцільність збереження існуючої формули співробітництва Вишеградської четвірки, динамізації її активності, а також розширення чисельності інструментів і цілей її діяльності та групи держав-партнерів, що перебувають у постійному діалозі з нею.

Тут ідеться не лише про країни т.зв. регіональних груп: Нордичних держав, країн Балтії і Бенілюксу, а й про держави поза Європою, такі як США, Ізраїль, Японія, Китай, Тайвань і Південна Корея. Дуже ґрунтовно такі прагнення сформулював Збігнєв Бжезинський, визначаючи Вишеградську групу як « неформальне, але дисципліноване угруповання держав, яке на додаток володіє баченням того, що хоче досягнути, може ефективно впливати на позицію значно більших від себе акторів на європейській та світовій арені». Нині не слід забувати також про той факт, що здатність до визначення пріоритетів головування, а потім їх планомірне і скоординоване досягнення кожного разу стає підтвердженням ефективності принципів «нового регіоналізму» – багатовимірної системи інтеграції, створеної значною мірою у рамках Європейських співтовариств, яка своїми цілями виходить за традиційні економічні угоди та військові союзи, і позитивне значення якої для співробітництва у Європі, на нашу думку, не підлягає дискусії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Каплинський О. Роль Вишеградської четвірки в контексті національної безпеки України / О. Каплинський // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 2. – С. 47–54
2. Регіональні перетворення у світовому та українському вимірах. Савельєв Є.В. , Крисоватий А.І. ТНЕУ 2016 р.
3. Бенчмаркінг регіонального розвитку країн Східної Європи: Богларія, Польща, Словаччина, Угорщина. Савельєв Є.В., Крисоватий А.І. ТНЕУ 2018 р.
4. Economic problems of Visegad Group countries and Ukraine. Савельєв Є.В., Крисоватий А.І. ТНЕУ 2018р.
5. Кудряченко А.І. Україна та Вишеградська четвірка: стан та перспективи співпраці / А.І. Кудряченко // Україна та Вишеградська четвірка: на шляху до взаємовигідних відносин: матеріали міжнар. конференції «Україна і Вишеградська четвірка: на шляху до взаємовигідних відносин». Пулішова, Т. Стражай. – Братіслава : АДІН, 2010. – С. 37–54.
6. Логінов Я. Вишеградська четвірка: кінець ілюзій // Дзеркало тижня. — 5.09.2014.
7. Загребельний І. Міжмор'я: (майже) втрачений шанс. Київ, 2019.
8. Зеленько Г. І. Політична «матриця» громадянського суспільства: Досвід країн Вишеградської групи та України / Г. І. Зеленько. – К. : Знання України, 2007.
9. Шнирков О. «Економіка ЄС-10: два роки після вступу до Союзу» / Каменецький М. С. Вишеградська група // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. / Редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. — К. : Знання України, 2004.
10. Офіційний сайт програми ЄС «Східне партнерство» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.easternpartnership.org/ (Дата звернення: 20 січня 2019). – Назва з екрану.

11. Постанова Верховної Ради України від 02.07.1993 р. «Про Основні напрями зовнішньої політики України» [Електронний ресурс]: ред. від 02.07.1993 // Верховна Рада України: офіц. веб–сайт. Законодавство України. URL: http://zakon.rada.gov.ua
12. Прес-конференція у Києві 2 квітня 2009 р. Країни Вишеградської четвірки – у НАТО. А Україна?.. URL: www.dif.org.ua/
13. Снігир О. Співпраця України та нових держав членів ЄС:перспективні напрями [Електронний ресурс] / О. Снігир // Нац. ін–т стратегічних дослідж. : [веб–сайт]. Аналітичні записки щодо проблем і подій суспільного розвитку. Наукова діяльність. Аналітичні матеріали НІСД. – грудень 2007 р. URL : http://www.niss.gov.ua/ (Дата звернення: 18 січня 2019). – Назва з екрану.
14. Текст Маастрихтського договору 1992р. URL: http://www.webcitation.org/ (Дата звернення: 20 січня 2019). – Назва з екрану.
15. Текст Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом URL : https://www.kmu.gov.ua/ (Дата звернення: 1 лютого 2019). – Назва з екрану.
16. Корсак Р. В. Политическая ситуація в Чешской Республике в 2004–2009 гг. / Р. В. Корсак // Современный научныйвестник. Сер.: Экономические науки. Государственное управление. – 2013. – № 19 (158). – С. 40–50.
17. Географічна структура експорту-імпорту товарів. Офіційний сайт Держкомстату України [Електронний ресурс]. –Режим доступу : ukrstat.gov.ua / 7.11.2014. Заголов. з екрану.
18. Партнери України із зовнішньоекономічної діяльності. Офіційний сайт Укрінформ новини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrinform.ua/7.11.2014.

19. Двостороннє співробітництво / Центральна та Східна Європа / Чехія МЗС України. Офіційний сайт Міністерствазакордонних справ України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://mfa.gov.ua/ua /5.11.2014.
20. Угода між Урядом України і Урядом Чеської Республіки про умови завершення реалізації після 1 січня 1992 року на території України «Угоди між Урядом СРСР і Урядом ЧССР про співробітництво в освоєнні Ямбурзького газового родовища, будівництва магістрального газопроводу Ямбург-Західнийкордон СРСР та об'єктів Уральського газового комплексуі пов'язані з цим поставки природного газу із СРСР до ЧССР» від 16 грудня 1985 року. Офіційний сайт Верховної РадиУкраїни [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua / 10.11.2014.
21. Чорна Н. Країни Вишеградської групи та Україна: досвід та перспективи співробітництва. URL : http://chtyvo.org.ua/ (Дата звернення: 18 січня 2019). – Назва з екрану.
22. Шелест Г. «Вишеградська четвірка»: у пошуках субрегіональної безпеки? [Електронний ресурс] / Г. Шелест // – URL : www.od.niss.gov.ua (Дата звернення: 2 лютого 2019). – Назва з екрану.
23. A summit of representatives of V4 social democratic parties and parties with social democratic orientation in Bratislava (December 18-19, 1993) URL : http://www.visegradgroup.eu/ (last Access: January 15, 2019). – Title from the Screen.
24. Bucharest Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Bucharest on 3 April 2008 [Electronic Resource] – URL : http://www.summitbucharest.ro/ (last Access: January 28, 2019). – Title from the Screen.
25. Declaration of Prime Ministers of the Czech Republic, the Republic of Hungary, the Republic of Poland and the Slovak Republic on cooperation of the Visegrad Group countries after their accession to the European Union (May

12, 2004) [Electronic Resource] URL : http://www.visegradgroup.eu/ (last Access: January 28, 2019). – Title from the Screen.

26. European Council, Conclusions of the Presidency, Copenhagen (June 1993) [Electronic Resource] URL :https://www.consilium.europa.eu/ (last Access: January 24, 2019). – Title from the Screen.
27. European Council, Conclusions of the Presidency, Essen (December 1994) [Electronic Resource] URL : http://www.europarl.europa.eu/ (last Access: January 22, 2019). – Title from the Screen.
28. European Council: Draft Treaty of Nice (12 December 2000) [Electronic Resource] URL : http://www.europarl.europa.eu/ (last Access: January 25, 2019). – Title from the Screen.
29. Extended summit of the V4 Prime Ministers with Prime Ministers of Austria, Germany and Ukraine on the occasion of the 20th anniversary of the Visegrad Group, Bratislava (February 15, 2011) [Electronic Resource] URL : http://www.visegradgroup.eu/ (last Access: February 1, 2019). – Title from the Screen.
30. Joint Statement by the Visegrad Group and the Benelux countries on the situation in Ukraine (September 25, 2012) [Electronic Resource] URL : http://www.visegradgroup.eu/ (last Access: February 1, 2019). – Title from the Screen.
31. Joint Declaration of the Prime Ministers of the V4 Countries on the EU, Kazimierz Dolny (June 10, 2005) [Electronic Resource] URL : http://www.visegradgroup.eu/ (last Access: January 28, 2019). – Title from the Screen.
32. Joint Declaration of the Prime Ministers of the V4 Countries on Ukraine, Kazimierz Dolny (June 10, 2005) [Electronic Resource] – URL : http://www.visegradgroup.eu/ (last Access: January 28, 2019). – Title from the Screen.
33. Joint Statement of the Prime Ministers of the Visegrad Group Countries on Ukraine (January 29, 2014) [Electronic Resource] URL

: http://www.visegradgroup.eu/ (last Access: February 2, 2019). – Title from the Screen.Joint Statement of V4 Foreign Ministers on Ukraine (February 24, 2014) [Electronic Resource] URL : http://www.visegradgroup.eu/ (last Access: February 1, 2019). – Title from the Screen.

34. Joint V4 Foreign Ministers' Letter on Ukraine to Ashton and Füle [.PDF] (March 4, 2014) [Electronic Resource] URL : http://www.visegradgroup.eu/ (last Access: February 2, 2019). – Title from the Screen.
35. Selected events of V4 in 1999 [Electronic Resource] URL : http://www.visegradgroup.eu/ (last Access: January 15, 2019). – Title from the Screen.
36. Selected events of V4 in 2001 [Electronic Resource] – URL: http://www.visegradgroup.eu/ (last Access: January 15, 2019). – Title from the Screen.
37. Statement of the Prime Ministers of the Visegrad Countries on Ukraine (March 5, 2014) [Electronic Resource] – Mode of Access: http://www.visegradgroup.eu/ (last Access: February 2, 2019). – Title from the Screen.
38. Summit of Prime Ministers in Tále (Slovakia) (June 24-25, 2003) [Electronic Resource] – Mode of Access: http://www.visegradgroup.eu/ (last Access: January 20, 2019). – Title from the Screen.
39. The official site of Visegrad Fund [Electronic Resource] – Mode ofAccess: https://www.visegradfund.org/ (last Access: January 20, 2019). – Title from the Screen.
40. Visegrad Declaration 1991 [Electronic Resource] – Mode of Access: http://www.visegradgroup.eu/ (last Access: January 15, 2019). – Title from the Screen.
41. Visegrad Scholarship Program [Electronic Resource] – Mode of Access: https://www.visegradfund.org/ (last Access: January 20, 2019). – Title from the Screen.

42. Visegrad Youth Conference (April 29, 2001) [Electronic Resource] – Mode of Access: http://www.visegradgroup.eu/ (last Access: January 17, 2019). – Title from the Screen.
43. Урядовий портал. Україна і Угорщина зосередяться на розвитку торговельних відносин та розбудові прикордонної інфраструктури . URL: https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-i-ugorshchina-zoseredyatsya-na-rozvitku-torgovelnih-vidnosin-ta-rozbudovi-prikordonnoyi-infrastruktur
44. Україна і Польща: Міжнародні зв'язки. URL : https://osvita.ua/vnz/reports/international-relations/19266/
45. Україна та Вишеградська четвірка: стан і перспективи розвитку відносин. URL : http://old2.niss.gov.ua/articles/1861/